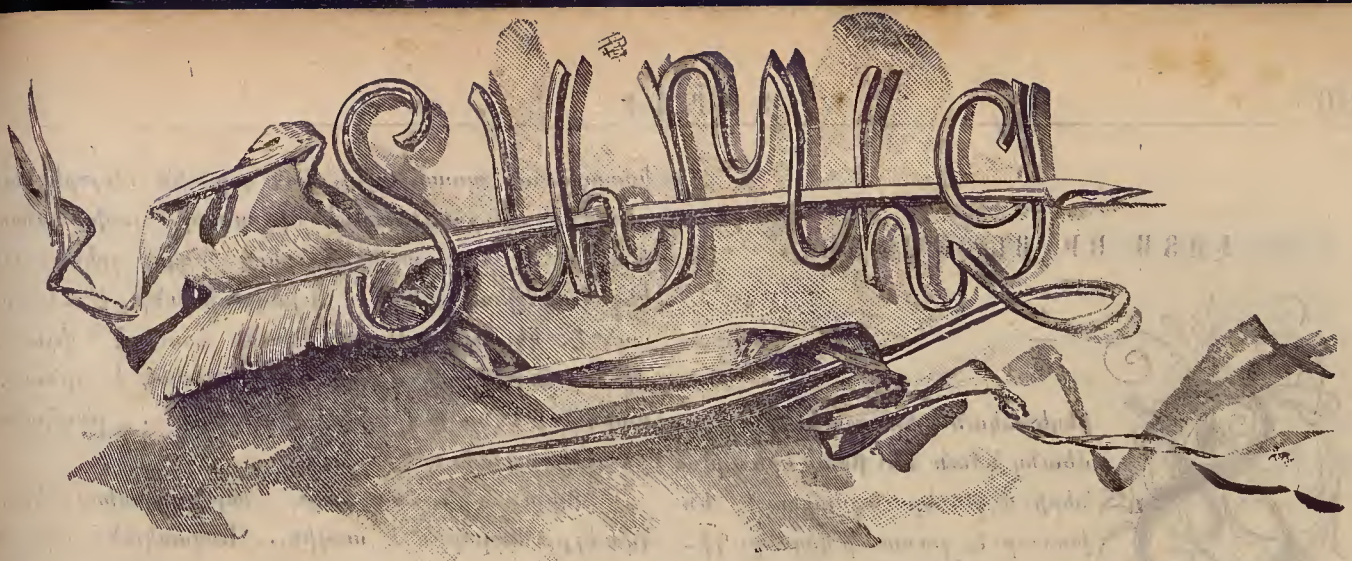

ndk
երի
սյն
եր
ան,
1-ը
իս
նա-
կը-

սէր
տո)
սած
եր
ու-
ն-ի
ըր-
եւ
սա
շի

ս-
10-
ս-
ե-
ս-
ը-
ս-
6
ը-
է

Պարբերական

Հոյս է տեսնում շաբաթը մի անգամ կիրակի օրերը

№ 14 կիրակի 5 ապրիլի

իններորդ տարի 1898

Ծարունահանում է ԱՂԲԻԻՐ-ՏԱՐԱԶԻ քաժանորդագրու թիւը

Չնորհաւոր Զատիկ

ԼՈՅՍ ԵՒ ՅԱՂԹԱՆԱԿ

Ինքերական երևույթները միմեանց նման են: Յոլոր երևույթների մէջ էլ նշմարուում են խաւար և լուսաւոր կողմեր: Գիշեր ու ցերեկը յայտնի են նոյն իսկ անբան կենդանիներին: Գեղեցիկ ծաղիկները ունենում են շատ անգամ անդուրեկան յատկութիւններ: Մարդկային հոգու մէջ ամենապայծառ դժերի հետ զուգընթաց նկատուում են ինչ որ մութ կամ անորոշ կէտեր: Տարին ունի ձմեռ ու ամառ, որ համապատասխանում է օրւայ գիշեր ու ցերեկին... Երևույթների բացասական կողմերը ընդհանուր առմամբ կազմում են մահւան գաղափարը, իսկ դրական կողմերը կեանքի բացմատեսակ պատկերներն են...

Մարդկային պատմութիւնը, ուրիշ խօսքով, մարդկութեան կեանքը, տիեզերական ամենանշանաւոր երևույթներից մէկն է, որ նոյնպէս ունեցել է իր գիշեր ու ցերեկը, ձմեռ ու ամառը, խաւար ու լոյսը, հետեւապէս ունեցել է և իր գարնանամուտը և առաւօտեան արշալոյսը:

Ազգերը բազմացել էին, կեանքը ճոխացել էր, մեծամեծ քաղաքներ էին գոյանում... գումարը աճում էր... բայց աւանդ... ամենասիրուն ծաղկոցներում նոյնպէս բուսնում են որոմներ, անպէտք բոյսեր, տատասկներ, սրոնք սպառնում են իսկական կեանքը խեղդահարելու:

Հռոմը զօրեղացել էր և իր աւելորդ ոյժը պիտի գործադրէր... բայց նա չէր ըմբռնում իր իսկական ոյժը... Ո՛րպիսի զօրեղ կերպով կարելի էր նրա պատել քաղաքակրթութեան բարիքները ամբողջ աշխարհում տարածելուն: Բայց Հռոմի ի՛նչ զօրքն է... Նա լէգէօններն է շատացնում, զօրապետներ է ծնում... իսկ նրա ներսը ի՛նչ է կատարում: Ֆիզիկապէս զօրեղանալով, մտաւորապէս և բարոյապէս թուլանում է, ընկնում է, փտում է... Իսկ երկրի վրայ ամենուրեք արիւն է հոսում... գէնքն է շաշում, թուրն է շողշողում... Ազգերը նահատակուում են, երկիրները քարուքանդ լինում: Անհատները բռնապատուիր են դառնում, ժողովուրդը տնքում է ծանրութեան տակ... Տկարը անբախտ է ոյժի պա-

կասութեան պատճառով, իսկ զօրեղին մոլորեցնում, շփոթեցնում, տանջում է միջոցների չափազանցութիւնը: Այլ ևս բարեկամ չըկայ, ընկեր չըկայ, անկեղծ սիրեցեալ չըկայ... Ուրախութիւնը թունաւորւած է, կեանքից մեռելութեան հոտ է փչում... մթնոլորտը ճնշող է, մարդ խեղդամահ է լինում... մարդկութիւնը թմրած է, ընկած է... ընդհանուր լուսահատութիւն է...

Բայց... հէհ, նոր յոյս, նոր ուրախութիւն... Արեւելքը կարմրին է տալիս... Անկասկած արև է ծաղկում...

Այնտեղ, ուր Ասիային սահման է դնում Միջերկրական ծովը, ուր մի կողմից Սեւ Աֆրիկան է, միւս կողմից Սև Ծովը, երկու սևութիւնների մէջ տեղում քարուքանդ եղած մի երկիր կար... նրա ազդաբնակութիւնը ջարդւած, հալածւած, զերի տարւած էր... Մնացորդն էլ խեղդամահ էր լինում քաղաքակիրթ Հռոմի երկաթեայ բազուկների մէջ... Այնտեղ, ուր լաւն ու վատը խառնւած էին իրար, ուր սրբութիւնը չէր որոշում պղծութիւնից, ուր բարոյական կեղտը և ստորութիւնը տիրապետում էին ամբողջ կեանքին... Յետ ընկած երկրի, ամենայնուրեք կաղաքում, աղքատ, աստանդական եղած ընտանիքի մէջ մնում է Լուսարբեր Մանուկը... Ո՞վ կարող էր սպասել... Միթէ քարուքանդ Հրէաստանը նշանակութիւն ունի մարդկութեան համար... Միթէ Նազարէթից լաւ բան գոլրս կըգայ...

Բայց Աստածային կայծի առջև լաւ ու վատ չըկայ, որովհետև Նա ինքն է վատին լաւ դարձնողը և լաւին լաւ թողնողը...

Աճում է Մանուկը, զօրեղանում է Աստածային կայծը... Աստածամարդը ըմբռնում է իր կոչումը... սակայն ահա Նա մենակ է, դատարկութիւն է տիրում շուրջը, թափառում է անապատում, ուր կեանքի նշույլ չըկայ, ուր միայն Նրանումն է կեանք եռում... Չար ոգիները, անապատների այգի անհրաժեշտ բնակիչները, շրջապատում են Նրան և միամտաբար փորձում են շեղել Նրան. սակայն Նա անշեղ է, որովհետև նւիրւած է իր կոչմանը...

Վերջապէս Նա սով գգաց... Սիրով լի սիրտը, կրակով վառւած հոգին սով է գգում, ծարաւում է անապատի մէջ, որովհետև Նա կոչւած է կեանքի մէջ մտնելու, նոր կեանք ստեղծելու... Եւ Նա մտնում է...

Խլրտումներ են սկսում, զղրդոց է բարձրանում, իրարանցում է տեղի ունենում... Մի կողմում հիացում, զարմանք, սէր, թարմութիւն, միւս կողմում արհամարանք, բարկութիւն, կատաղութիւն,

զօրեղ ընդդիմութիւն... Վերջինը յաղթող է հանդիսանում... Ճշմարտութեան դրօշակակիրը բեւեռում է խաչի վրայ... խաւարի յաղթութիւնը կատարեալ է... Դադարակիրը մօրթւած է:

Բայց, ո՛հ, դու ողորմելի մարդկութիւն... գաղափարակիրը մօրթւած է, իսկ գաղափարը—ոչ... Սրբութեան ձայնը արդէն թնդացրել է մարդկանց սրտերը և նա տարածում է կեանքի ծալքերի մէջ էլեկտրական արագութեամբ... Ձեռք փշրած է, բայց բովանդակութիւնը մնում է... Մարմինը կտրատած է, հողին ամբողջ և ազատ է... Հոգին չէ կարելի սրբորով կտրատել, նրա վրայ թնդանօթն էլ չէ ներդրում. մարմինը մեռնում է: Իսկ հոգին յարութիւն է առնում և առ միշտ կենդանի մնում...

Ս. Թ.

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ

Փրկիչ և Տէր,
խաչիդ պատկեր՝
Որ լուսահաս
վառեց հոգիս,
Որ վառ փարոս
Եղաւ կեանքիս,

Աստածային իր վեհութեամբ անարատ
Սրտումս ահա կանգնած հօր, ահարկու,
Ներշնչում է պայծառ յոյսեր ու հաւատ,
Թէ չարչարած, խաչւած տեսչանքն իմ հոգու

Պիտի նոյնպէս
Յառնի մի օր
Մեծահանդէս
Ու լուսաւոր
Իր լրութեան
Արժանանայ,
Ուր անսասան
Ձգտել է նա
Միշտ անվեհեր՝
Դէպ փրկութիւն
Վեր, դէպի վեր:

ՃԵՆ—ԲԱԿՈՒՐ

«ԼՈՒՍԱՌՈՐԵՆՅՈՒՆ» ՀԱՆԳԷՍ ՅԵՐՈՒՍԱԼԷՍ

Զարթօնք օրը Զատիկան ճրագալոյց էր, առաւօտէն սկսեալ ընդհանուր ոգևորութիւն մի կրտիրէր: Ս. Յարութեան տաճարի մեծ դուռը փակ է. ընդարձակ բազին մէջ և մերձակայ փողոցները խռնւած է բաղմութիւն մը ամեն ազգէ խառն. դրան բացելուն կրօնասէն:

Ս. Յարութեան դուռը բանալու իրաւունքը, այսօր հայոցն է, ուրիշ ոչ ոք, ինչ կարգէ և աստիճանէ ալ լինի՝ չէ կարող միջամտել. աւագ հինգշաբթի լատիններուն և աւագ ուրբաթ օրն ալ յոյներուն է այդ իրաւունքը. բայց այս օրւան հետաքրքրական հանդիսի փայլն կարծես՝ աւելի կարևորութիւն մը կ'ընծայէ հայոց և նախանձելի կ'ընէ: Փամբ չորս է, ամենու ուշադրութիւնը դէպի Արևմտեան-հարաւային անկիւնը կը դառնայ, և ահա հայոց թարգման վարդապետը, երկու բարապաններու ներդաշնակ գաւաղանահարութեան ձայնով կուգայ, նրա ետեւէն կուգան հայ ուխտաւորների խումբ մի, որոնք կը յուսան աւագ թարգմանի շնորհիւ յարմար տեղեր ձեռք բերել. ծոնք, վեհ և հանդիսական զնայքով մը թարգման հայր սուրբը երկնատարած տաճարի յաւիտենական դրան կը մօտենայ, հրաման կ'ընէ, և նոյն հետայն հին ասորոց փեղկերը ծխնիններու չրայ կը դառնան և ժողովուրդը ներս կը խուժէ, բայց կեցէք, այսօր բացառութիւն մը կայ: Պատահանդիսի առջև յունաց և հայոց կողմանէ պաշտօնեաներ՝ երկ-երկու վարդապետ և պապականներ կարգւած են, թոյլ չեն տար որ ամեն մարդ իր ուզած կողմը երթայ. յունադաւանները, լատինները և այլն մէկ կողմ կընթան. արևելեան կողմը, իսկ հայերը, իսկալները, ասորիները և հայկէշները միւս կողմ, դէպի արևմուտք կընթան. այս կարդադրութիւնը միայն այսօրւան համար է: Տեսայ հիւպատոս մը, որոյ բարապանները (թերևս սխալմամբ) դէպի հայոց կողմը կուգային, անմիջապէս «Եառա՛գ» (արգելեալ է) պոռալով ետ դարձուցին. ինձ անքաղաքավարի թւեցաւ մերիններու այդ վարմունքը, սակայն տրւած բացատրութիւններէն համոզեցայ որ այստեղ ուրիշ կերպ չէր կարելի վարել ազգային-եկեղեցական իրաւասութիւնները պահպանելու համար. զի փոքր թուրքութիւն մը՝ սովորութեան կարգ կանցնի և այլևս շատ դժուար կըլինի խափանել. օրինակներ կան:

Հայոց և յունաց թարգմանները ս. Գերեզմանի

Հռոմէական պահապանները քնած

մատուռը մտնելով քննութիւն մը կը կատարեն, որպէսզի վառւած մոմ կամ կանթեղ չըմնայ ներս. յետոյ դուռն կ'ընկնէ և դուռը գոցելով կը լինքւի ու Յարութեան զլխաւոր դռնապանի կնքով, որ մահմեղական մի է:

Ժամը 6—7 ո. Յակոբայ կոչնակը մեծագործը կը գտնուի: Պատրիարք սրբազանը իր ետեւն ունենալով բոլոր եպիսկոպոսները, վարդապետները, դպիրները և ժառանգաւոր աշակերտները Հանդիսաւոր քնայքով ո. Յարութիւն կերթայ, ճամբու վրայ դանդաղ պահակներու առջև և ո. Յարութեան դուռը զինուորական պատիւներ կը տրուին անոր. այս տարի պատրիարքը Հիւանդ լինելուն հալիոպոս մէկը Հանդիսապետը, որ ներս մտնելուն պէս իրան Հետեւորդ Հոգևորականներով ո. Գերեզմանի դուռը կերթայ և երկրպագութիւն ընելով, լուիկ շրջան մը կը կատարէ ո. Գերեզմանի շուրջը և բազմութեան մէջէն տնայնելով վերնատուն կիլլէ: Գերեզմանի դրան վրայ նայող Ա. Կաթարի ներքև տեղ պատրաստուած է, որ կը բազմի նորին սրբապետութիւնը. անոր քովն է Ամեն Իզմիլիեան Սրբազանը և ուրիշ քանի մը պատուաւոր ուխտաւորներ, ուր ես ալ կը յաջողիմ տեղաւորել խնայել վարդապետի մը օգնութեամբն: Ս. Յարութեան տաճարում ասեղ ձգելու տեղ չըկայ, զինուորական շղթան երկու կարգ ամրակուռ պատած է ո. Գերեզմանի շրջապատը: Գերեզմանի կնքեալ դրան երկուսերու մէկ ծայրը Հայոց և միւսը յունաց եպիսկոպոսները բռնած են, անոնց քով կանգնած են երկու ազգերի աւագ թարգման վարդապետները. աշխարհական երկրորդ թարգմանները և ո. Յարութեան Հայ և յոյն լուսարար դպիրները. թերևս զարմանալի ազնիւ ընթերցողք թէ ինչո՞ւ կը փակուի, կը լինքւի այն դուռը, որ պէտք է միշտ բաց մնայ ամեն քրիստոնէի առջև. արդեօք Հրէից քահանայապետները դերը կը կատարեն քրիստոնեայ՝ քահանայք, ոչ թէ և, սակայն քրիստոնէից նախնա՞ ընդդէմ Հակառակութենէն ծնած է այս վիճակը. նրանք մտցուցած են այս սրբալիւրի մէջ խաչին թշնամի զինուորները, անձնաւորութիւնը. տիրապետող ոգին սահմանափակ մնացած չէ աշխարհականաց և աշխարհիկ գործերի մէջ. նա սպրդած, մտած է եկեղեցականաց և եկեղեցիների մէջն ալ, այս ոգին է որ կը ձգտի, Հասարակաց Հայրը մարդկային գաղտ լոմբի մը սեփականել, որ Աստուծոյ արքայութեան դուռը կը փակէ անոնց առջև որ իրան չեն խոնարհեր: Այս երկնային, ներկական վայրերի մէջ, որ խաղաղութեան հրեշտակը շրջեցաւ և «Սիրեցէ՛ք զմիմեանս» քարոզեց, ի՞նչ խռովութիւններ, ի՞նչ վէճեր, որչափ

կռիւներ տեղի ունեցած են, և ինչ աներևակաւելի կատաղութեամբ միմեանց վրայ յարձակած են, մէկ դմէկ վանել, մերժել ու ջախջախել ճգնած են Աւետարանի աշակերտք:

Ջատիկ ճրագալույցի երեկոյն Քրիստոսի գերեզմանէն լոյս, գերբնական լոյս պիտի ծագէ. այդպէս Հաւատացուցած էին և տակաւին կը Հաւատացնեն ժողովրդեան, բայց խնդիր է թէ ո՞րն է Աստուծոյ այն ընտրեալ ժողովուրդը, որոյ Հոգևոր պետը միայն արժանի պիտի լինի լոյսին մատակարար լինելու «լոյսը Հանելու»: Յոյները ճգնած են այդ փառքը միշտ իրանց սեպհականել. բայց Հայերն ալ դարերէ ի վեր անոնց քով կեցած, «ոչ, կըսեն, դուք միայն չէք քրիստոնեայ, մենք ալ քրիստոնեայ ենք և մահաւանդ ո. Գերեզմանի լոյսին մատակարար լինելու իրաւունքը աւելի Հայոցն է, զի մեր Լուսաւորիչն Հայաստանի խորերէն աստ յնքուտաղմ եկած, ճրգնած, աղօթած և լացած է և վերջապէս արժանի եղած է լոյսը տեսնելու»: Հայոց և յունաց ալ Հակառակութիւնը երկար տարիներ տեսնելէ վերջ Հոսիկ ուրեմն կայսերական հրովարտակներով Համաձայնած են, որ իբրև Հաւասար ընկեր և եղբայր երկուքն ալ լուսահանութեան մասնակցելու իրաւունքը վայելեն. թէ և յոյները զարձեալ մերթ ընդմերթ փորձեր կընեն Հայոց ձեռքէն կապտելու անոնց իրաւունքը, որմէ յառաջ կողայ մեծ խռովութիւն, ծեծ և կռիւ, ինչպէս եղեր է 1895 թ. Ջատիկն, այն պատճառաւ որ յոյները ետ մղած են Հայոց լուսահան վարդապետը, թող չըտալով անոր իրանց լուսահանի քովէն և ոչ իսկ՝ ետեւէն քալելու և յափշտակած են նրա ձեռքէն լուսահանի տփիլը. ահա թէ ի՞նչ պատճառներէ յառաջ եկած են զինուորական խիստ² Հակողութիւնք և այլ զգուշութիւնք:

Նախ քան զլուսահանութիւն, յոյները Հանդիսաւոր թափօրի կ'ընկնեն, անոնց ձեռք վառած մոմ չըկայ, զի առաւօտեան ժամը 2-էն սկսեալ ո. Յարութեան տաճարի բոլոր կանթեղները և մոմեր մահած են. յունաց թափօրը երեք անգամ Գերեզմանի շուրջը երգելով դառնալէ վերջ, երբ Հայոց տեսչաւրանի դիմացը կը Հասնի, Հայոց լուսահան վարդապետը՝ կիսազգեստ, գլուխը ընտիր ոսկեթել բանւած խոյր մը և երկու սարկաւագ քովին, յունաց պատրիարքին կ'ընկերանայ, որ նոյնպէս իր շուրջը երկու սարկաւագ ունի, Գերեզմանի դրան զինուորական մասնաւոր շղթան ճամբայ բանալով՝ նրանք գերեզմանի դրան առջև կը Հասնին:

Ս. Գերեզմանի մատուռի բ. խորշի հարաւային և հիւսիսային կողմերը կը լորակ երկու պատու-

Հաններ կան, որոց կ'ըսէի լուսահան, ասոնց առջև կեցած են բոլորովին ճերմակ հագած 7—8 կորովի և ժիւր երիտասարդներ, սրունքներն և բազուկներն մերկ, բնիկ երուսաղէմացի են և իրանց տրւած է լուսառութեան պաշտօնը ամեն տարի և ժառանգական է. Հիւսիսային կողմի պատուհանը յունաց և հարաւայինը հայոցն է. յոյն և հայ լուսառները (յոյն առնող) միշտ մըցման մէջ են և անոնց քաջութիւն յոյն մը կը խոյանայ, թէ ո՞վ շուտով լոյսը իր մեծաւորին, իր ժողովրդին պիտի հասցնէ:

Այս պահուստ ամենքի աչքերը նոյն տեղը սեւեռած են, ամենուս ուշադրութիւն այն կողմն է, Հիմա լոյսը պիտի ելլէ, բազմութիւնը կարծես մէկ դանդաւած ալիքի պէս կը տատանի: Հատերը, մանաւանդ յոյն արաբները իրարու ուսերուն վրայ ելած կըցատկոտեն, կը ծափահարեն, կ'երգեն և արաբերէն հատածներ կ'արտասանեն:

Ահա սոսկալի աղաղակ մը՝ լոյսը ելաւ, երկու կողմէն ալ ծակոտէն տփիկներու մէջ վառւած մոմի փունջեր դուրս գրեցան, հայերը դէպի վերնատունը և յոյները դէպ իրանց տաճար կըսլանան. Ա. անդամ լոյսը հանդիսապետ սրբազանին կը տանեն: Բ. փունջը լուսահան վարդապետը իր ձեռք բռնած թարգմանի, պահակներու և ոտտիկանների առաջնորդութեամբ տեսչարանը կ'ուղղուի: Քանի մը վալլկեան բաւական եղաւ այն ահագին բազմութեան վառելու իրանց ձեռքի մոմերի փունջերը, որ սովորաբար 12 հատէն պակաս պիտի չըլինի: Ս. Յարութեան բարձրաբերձ ահագին կամարն ծուխով և մառախուղով ծածկւած է, իսկ երբ վար կընայիմք, պարիկ, ցատկոտիկ, իրար ողջունել, վառած մոմերու բոցը բերանին և մերկ ծոցերին մտցնել, թւեալուն և երեսներուն քոեկ, վերջապէս զանազան արտառոց ձևերով ողջունել զգուս այն լոյսը, զոր իբր մասն կը հաւատան իմաստալի լուսոյն:

Հայերը երբէք չէին մասնակցեր այն լիմարաբական ցոյցներուն և շարժումներուն, ինչ որ այդ սրբազան վեհալայրին կուտար հեթանոսական մեհնի մը կերպարանք և սրբազան Տօնն հեթանոսական մոլեգնոտ տօներու կըմիտէր, հայ եկեղեցականներն ալ չեն ուզած խաբել իրանց ժողովուրդը: Այժմ զրեթէ ամեն հայ գիտէ, որ պատուհանէն դուրս գրւած մոմերը զերեզմանի վրայ գրւած կանթեղէ մը վառւած են: Այսու հանդերձ «Լուսաւորեալի» հանգէսը միշտ հետաքրքրաշարժ եղած է և պիտի լինի և ողելոյ նրա հանգիսին կըմասնակցեն արևելեան բոլոր քրիստոնեաները:

Երուսաղէմ

ՍՄԲԱՏ ՍՄԲԱՏԵԱՆ

ԱՐՁԱՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԺՈՒԹԻՆՆԵՐ

I

ՈՁ ՈՐՔ, ՈՁ ՈՐՔ...

Պարզ է երկինքը. գարնանային արևը թափում է գոհար ճառագայթներ, փչում է ախորժելի հովը և շոյում, փայում է մատաղ կոյսերի թշերը: Կեանքն եռում է, չորս կողմս մարդիկ... թէ մանուկ թէ ծեր, թէ աղջիկ, թէ պատանի խոնուում են:

Կեանքը նորից վերածնել է. ուրախ-ուրախ քրթմնջում են, ծիծաղում: Վարդագոյն ծիծաղը բացել է մատաղ աղջկայ դէմքին, հասուն կուրծքը երերում է. պատանեկան սրտերը բարախում են նրա հրաշունչ հայեացքից...

Ահա ահա թե ի թե, սիգաճեմ քայլում են ամենքը. իրարանցում, ծիծաղ, և հրճանք, և խնդ. ամեն տեղ, ամեն քայլում: Ամենքը գարնանային թիթեռի պէս ճախրում են, բազմերանգ զգեստի լաշխոյցը ծաւալում է օդի մէջ, կարծէք զգում էք օդի խնկաւէտ բուրումը...

Ամբողջ աշխարհը այնտեղ է, ամենքը հրճում են... Բայց «նա»... «նա»... ուր ես, նազելիս... շուրջս ամալութիւն է, գատարկութիւն. այն, ինձ համար այնտեղ ոչ ոք չըլլայ, ոչ ոք, ոչ ոք, ոչ ոք...

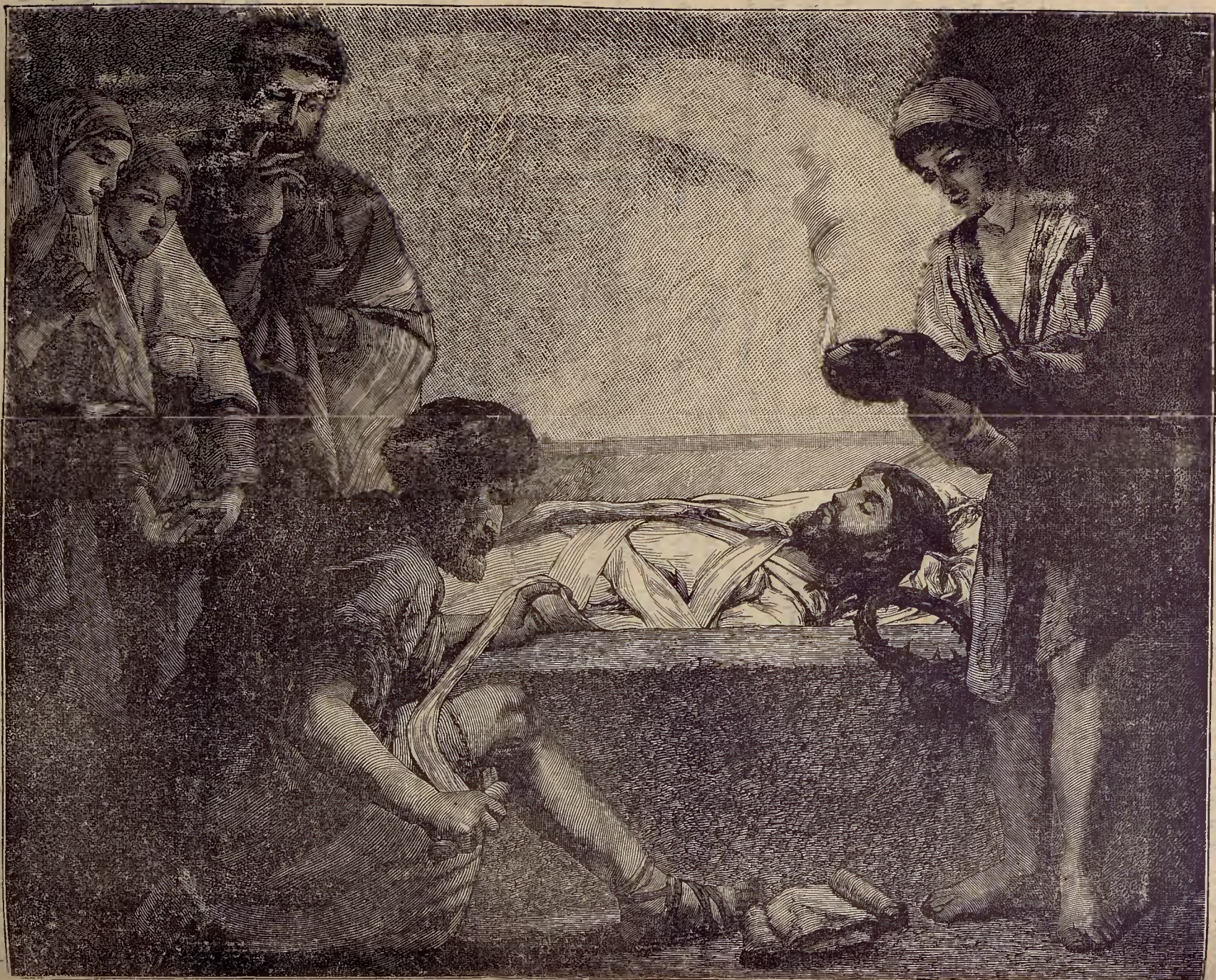
II

ՍՄԵՆՔԻ, ՍՄԵՆՔԻ...

Թաղին գիշեր է. ամալացել են փողոցները, անցուգարձ չըլլայ, փչում է սառտկազին քամին, նա բառաչում է, բարկանում:

Ոչ ոք չըլլայ. կենդանի արարածի շունչը չէ լուում, միայն ծառերը շառաչում են քամու փչածքից: Այստեղ և այնտեղ սուտերի նման կարծես մարդիկ են երևում և կրկին անհետանում. զրանք ծառերի սուտերներն են, սրանք օրօրում են քամուց, փախչում դէս ու դէն...

Լուսինը երբեմն զողզող հանում է գլուխը թանձր ամպերի տակից, ամպերն կրկին նրան բռնում են, մռայլ քողով ծածկում, և միայն նրա

resurrexisti in nospe-ramus

... 6 m j w r t w l

մութ կապտագույն հետքերն են մնում ամպերի զըզ-
գըլած թւեքերին:

Մռայլ է ամեն ինչ, լուռ թիւն է տիրում ամեն
տեղ. մարդ, արարած վախենում է դռնից ոտը դուրս
դնել. զարհուրելի դիշեր է. ոչ ոք չըկայ շուրջս...

Բայց ահա «նա», իմ սէրը. իմ ամբողջ էութիւնը
յցում է, սիրտս ուռչում է և բաբախում է ուժգին:

Այդ ժամանակ ես զգում եմ, որ ես միայնակ
չեմ, բոլորն էլ ինձ մօտ են. հայրս, մայրս, եղբայ-
րս, քոյրս, ազգականս, ընկերս—ամենքը, ամենքը...

ԱՐԻՆԳ

ԲԱՐԱԲԱՐԱՆ, ԹԷ ՅԻՍՈՒՍԸ

Հին ժամանակները սովորութիւն էր տո-
ներին մէկ բանտարկեալ արձակել ժողովրդի ցան-
կութեամբ: Պիղատոսը, որպէս ղեկատարած լինի
այդ սովորութիւնը, հարցնում է հրէից քահանայա-
պետներին. «Ում էք ուզում, որ ձեզ համար արձակեմ,
ԲԱՐԱԲԱՐԱՆ, թէ ՅԻՍՈՒՍԻՆ:— «Բարաբբային», պա-
տասխանում է վրդովւած ժողովուրդը: Այդպէս էր
ամբողջի վճիռը, այդպէս էին սովորեցրել նրան ծե-
րերն ու քահանայապետները: Ի՞նչ սարսափելի մո-
լորութիւն:

Ո՞վ էր Բարաբբան. նա մի նշանաւոր յանցա-
ւոր էր, մի յայտնի աւազակ. քանի-քանի մարդկանց
թշուառութեան պատճառ էր դառել, քանիների աչ-
քից դառն արտասուք թափել, քանի-քանի չարիք-
ներ էր աւաջացրել. իսկ ի՞նչ էր անում Յիսուս —
նա պտտում էր բարիքներ անելով...

Երկու ծայրայեղութիւններ, երկու հակառակ
իդէաներ. մէկը տանջում, նեղում, չարչարում էր
մարդկանց, զրկում, աւերում և խլում էր նրանց ու-
նեցածը, միւսը մխիթարում, օգնում պաշտպանում
էր զըկաւածի դարձ, մէկն անսիրտ, անողորմ անգութ
էր, միւսը բարի, մարդասէր, ողորմած էր. մէկն
ստում էր պէտք է ընկերիս կեանքը ոչնչացնեմ իմ
դոյութիւնը պահելու համար, միւսը ասում էր —
ընդհակառակը, պէտք է իմ անձը դնեմ ընկածին
փրկելու համար և այդ տարբեր ուղղութեամբ, հո-
գով, մտքով, էութեամբ անհաշտ թշնամիները եր-
կուսն էլ կանգնած են ամբողջի առաջ. դրանցից
մէկին պէտք է արձակել:

Ընտրութիւնը տւած է ժողովրդին: Եւ ահա
ժողովուրդը արձակում է իր վճիռը—Բարաբբային

արձակել, տալ նրան կատարեալ ազատութիւն, որ
խաղաղ ազգաբնակչութեան արիւնք ծծէ, իսկ Յիսու-
սին խաչել, սպանել խաչտառակ մահով:

Ողորմելի արարածներ. դուք չէք ճանաչում ձեր
բարերարը և թշնամին, տղիտութիւն ու խաւարը
այնպէս ծածկել, կուրացրել է ձեր աչքերը, որ ու-
զում էք լայն ասպարէզ տալ սուգ, վախ, մահ սա-
րածող զինւորին, իսկ ճշմարտութիւնն ուզում էք
կապւած, պատժւած տեսնել. դուք ուզում էք
պահպանել, սնուցանել, կերակրել այն մարդուն, որ
ծծում, ցամաքացնում է ձեր նիւթական ու բարո-
յական կեանքի բոլոր երակները, իսկ ճշմարտու-
թեան հեղինակին, անկեղծ մարդասէրին ուզում էք
շղթայել, չարչարել, խաչել: Այդպէս էք դուք վար-
ձատրում նրան, որ ուզում էր բանալ ձեր միջնած
աչքերը, որ ուզում էր փշկել, ազատել ձեզ... Խրդ-
ձալի ժողովուրդ, ողորմելի վճիռ:

Ճիշտ նոյնն է կատարում և այսօր կոյր ամբո-
խը աւելի կոյր փարիսեցիների ղեկավարութեամբ...

Ի. Մ.

ԱՐԵՅՑՈՒԹԻՒՆ

Մի պարսկական առած ասում է. «Հոգին երկու թոյն
ունի—գինի և գեղեցիկ կին» մենք պէտք է ստենք. «Հո-
գին երեք թոյն ունի—Արեցուծիւն, սիֆիլիս և ծխախոտ»:

Ոգելից խմիչքը, սիֆիլիսն ու ծխախոտը մարդկու-
թեան եռեք խարազաններն են. դրանք ազգերի մահաթոյն
թշնամիներն են, աւելի սարսափահար, քան նոյնիսկ ժա-
մանակ առ ժամանակ դուրս բարձրացնող վարակիչ հիւան-
դութիւնները՝ ժանտախտն ու խոլերան:

Ազգերը տանջւել են և տանջւում են այս երբեակ
չարիքի ձեռքից. Պազոտ կնոջ ժպտուն գէմբով դրանք
փարւում են իրանց զոհին և հէնց հեշտասիրական բուռն
կրակի մէջ տապալում նրան, մաշում բարոյապէս և ֆի-
զիքապէս: Մինչ ժանտախտը, խոլերան ազգերի առաւելա-
պէս բանակի վրայ ոչոք ունին, արեցուծիւնն ու սիֆիլիսը
դրանց որակի. որչափ ուրեմն աղէտաբեր հետեւանք:

Ո՛չ մի ոչոք այնքան հզօր ու վճռական ազդեցութիւն
չունի ազգերի բարոյական ունակութիւնների, մտաւոր
ընդունակութիւնների քայքայման, սպառման վրայ, որքան
սիֆիլիսն ու արեցուծիւնը, և ի վերջոյ, որ Եւրոպայում
և առհամարակ ամենուրեք տասնեակ խոհուն զուլաներ
իրանց գրչի ու խօսքի ոչոք գործ են դրել և գործ են
դնում ազգերի համար Արուսյակ թնդանօթից և արիւնա-
ծարու սրբից աւելի մահաբեր նշանակութիւն ունեցող
այդ արարքների դէմ: Տօլստոյի նման հանճարներին մտա-
խոհութեան մէջ է դնում այս ցաւը:

Պետական բարձ շրջաններում հերթական հարց են
շինում սիֆիլիսը, միջոցներ են որոնում պոկելու դրանց
ժողովրդի միջից:

Պարբերական մամուլը բուռն ջանք է թափում վի-

րաբուժի փրկիչ դանակով մօտենալ այս ժահրոտ վերքին։
Ի նկատի ունենալով ահա այս բոլորը, որչափ ուրախալի է տեսնել, որ հաջ մամուլն ևս իր ձայնն է բարձրացնում այս գործում։ Սրանով չենք ուզում ասել, որ արբեցութիւնն ու սիփիլիսը կրճել են արդէն հաշի սիրտն ու հոգին, ոչ. այլ միմիայն այն, որ ամենայն մի հիւանդութիւն պէտք է իր սաղմի մէջ իսկ խեղդել, իր յեղբնաւորութեան մէջ բուժել, ապա թէ ոչ որքան ջանք և միջոցներ կ'հարկաւորուին արդէն ուղջ օրգանիցմը վարակելուց ու քայքայելուց յետոյ։

Արբեցութիւնը մի արատ է. մի արատ այն արատներից, որոնք կարծես թէ կենակից են մարդկութեան։ Ս. Գիրքը արբեցութիւնը աշխարհիս վերստեղծման չարակից է գնում։ Հին յոյները մինչև անգամ արբեցութեան աստուած էլ ունէին (Բաքոս)։ Սակայն կան ազգեր, որոնք արբեցութեան հակումն չունին։ Արբեցութիւնն ի բնէ յատուկ չէ հաջ ազգին։ Հայերը երբէք հուշակամ չեն իբրև արբեցութեամբ մաշւած մի ազգ։ Այս մի շատ միւլիթարական երևոյթ է. ուրեմն այս արատի համար հաշի մէջ այնչափ էլ պատրաստի հող չըկայ, թէն Հայաստանը դեռ ևս հեթանոսական շրջանից չայտնի է եղել իր գինով։ Նինուէի և Բաբելոնի վաճառանոցներում Հայաստանի գինին իր արժանաւոր տեղն ունէր։ «Անաբազիսի» հեղինակ Քսենի ինքնը իր զօրքով Հայաստանում անցրած ժամանակամիջոցի գոգտրիկ նկարագրութեան մէջ կրկնակի գովասանքով է խօսում Հայաստանի «հին անուշահոտ գինիների» մասին, որով հիւրասիրում էին ամենուրեք նրա զօրքին և որ գործ էին գնում յոյները զոհաբերութեան ժամանակ։ Բայց ոչ մի տեղ կարծեմ չեշտւած չէ թէ՛ գինով առատ այս երկրի բնակիչները լինէին գինեմոլ-արբեցող։

Մեր հին աւանդապահ «օջախներում» դեռ մինչև օրս էլ պահուում է այն կարգը, որով պատանիներն ու երիտասարդները իրաւունք չունին խմիչք գործ ածելու, ամօթ չէ որ դեռ ևս անթառամ պսակին չարժանացած բաժակ բռնելը սովորէ։ Որոշ հասակն առնելուց յետոյ միայն տան պետք իրաւունք կրտայ գինի կամ օղի գործածել. դրանց «խմիր, սովորիր, որդիս, կ'մեռնեմ, ինձնից յետոյ դու պէտք է հիւրերին ընդունես»։ Այսինքն հիւր եկած ժամանակ երբ օղի կամ գինի բերելի, իբրև պարտաւորութիւն պէտք է տանտէրը առաջինը խմէ։

Ի՞նչ անուն ունի արբեցողը մեր ժողովրդի մի քանի խաւերի մէջ. արբեցողին նա խմող չէ ասում, այլ «լակող» և «լակող» ու «լիբբ» բառերը մի քանի տեղերի համար դեռ ևս հոմանիշ են։

Սակայն վերջին ժամանակներս արբեցութիւնը կարծես թէ ուզում է և հաջ ժողովրդի հետ գրկախառնել։ Գինին և օղին սկսում են նաճուճներ անել։ Հայ ժողովրդի միջնորդող ոգելից խմիչքների թոյնով կաթիլ կաթիլ լցնում են մի քանի պայմաններ։

Ամենից առաջ այդ անում են օրէցօր բազմացող գինեմոլները (գովսանները), որոնցով կարծես թէ միջոց է տրւում հրապարակաւ խմելու։ Եթէ ընտանեկան ալ և ալ պայմաններ արդելում են հաջ մարդուն իր տանը գինեմոլութիւն անել, գինեմոլները լրացնում են նրա չափուրդը. մա-

նաւանդ, որ արդէն նրան գինեմոլները առաջնորդողներ էլ կան։ Իսկ միանգամ արդէն այդտեղ ոտք կոխելով, նա՛ ամեն բանի մէջ դժւար առաջին քայլն է անում։

Հայ պատանիք և երիտասարդները ծառայութեան, գործի գիմելով քաղաքներ, ընդհանրապէս վերադառնում են «խմելու» ընդունակութեան լիակատար վկայագրով։ Այս իրանց յաճախ «ուսեալ» յորջորջող խմբի տաք վիճաբանութիւնների գլխաւոր առարկան այս է լինում թէ՛ ո՞վ որքան կարող է «խմել» առանց «իրան կորցնելու» և հէնց որ դրանք հանդիպում են իրար, սեղանի վրայ ամենից առաջ շէր ու մոխրաման կ'որոնէք մի կապ խաղաթղթի հետ միասին. իսկ խօսակցութեան նիւթը...

Ջանազան մանր պաշտօնեա՛ներ, ժողովրդի հետ շրփւող անմիջական իշխանաւորներ իրանց իբր խնջոյքներով, պիկնիկներով յետ չեն մնում արբեցութեան օրինակ լինելուց։ Եւ վերջապէս հայ ժողովրդի շրջապատողը գերծ չէ այդ ախտի բացիները արտադրելուց։

Արդ՝ ինչպէս է ներգործում այս ամենը հայ ժողովրդի վրայ. ի՞նչ վերաբերմունք կամ տրամադրութիւն ունի նա դէպի սրանց և ի՞նչ միջոցներ են հարկաւոր չարիքի ժահրոտ բերանը գոցելու։

Ա. Յ. ՄՆ.

Վ Բ Ի Ժ

ԳԷ՛հ, հասիր ինձ օղնութեան,
Ո՛վ վրէժ, այս վայրկեանին,
Ես խեղդում եմ զայրույթից,
Թոյնը հասաւ շրթներիս։

Ես պատրաստ եմ շուտափութ
Տմարդի դէմ մաքառել,
Գոթիւային անհատին
Դէպ հրապարակ քաշկուտել։

Այս կապարեայ գրիչն էլ
Լիքն է թոյնով, արիւնով.
Քո բոլոր կեանքն, նենգ ոգի,
Կըթուռաւորեմ նետեղով։

Դու կարծեցիր, մոլորեալ,
Հոգուս, սրտիս սրբազան
Յուռն իղձերը փշրելով,
Կըպարծենաս յաւիտեան։

Ո՛հ, թնդում է իմ սիրտը
Վրէժնորութեան կայծերով,
Չես ազատիլ իմ ձեռքից,
Կայրեմ զրչի շանթերով...

ՍՐԻՆԳ

Ջրերի ամսածնից

ԲՍԼ ԵՄ ԵՒ ԲԷՓՈՐՄ *

IV

«Խառնեցէ՛ք մեզ հետ, Սյուսիք ձեր ձեռքով
մեզնց կրպակէ՛ք և մեզնց կրպակառակէ՛ք:
Ձեզ յաղորդին կրպակ մեզնց դէմ և ևս
առաջացեալներ չիտէ՛ք կրպակէ՛ք»:

Հոռան XI խմբան 14 աշխար:

Ամենից առաջ ընթերցողի ուշադրութիւնը դարձնում ենք այն կէտի վրայ, որ իրար ետեւից եղած պատերազմներից չէտոյ խաղաղութեան դաշնագրերում խոստացած են օսմանեան սուլթանները քրիստոնէին ազատել իսլամի կղերի դատաստանից: Թանգիմաթից չէտոյ բոլոր հրովարտակներում սուլթանները իբր փակել էին իսլամի նախկին կրօնական մուհաֆէմներէ (դատարանների) դռները քրիստոնէաների համար և դատավարութեան համար նոր պետական արդարադատութեան հիմնարկութիւններ հաստատել: Բայց սուլթան Ալիզը սոյն հրովարտակով պիմելով իր լիազօր Էմին փաշային, առաջարկում է դարձեալ կղերի՝ դպիկի և միւլթիի ընկերակցութիւնով գաւառական ժողովում քննել այս գործը և վճռել համաձայն «իսլամի սուրբ շէրիաթի արդարադատութեան»: Օրէնքներ, նորահաստատ դատարան, օրէնսդրութիւն չըկաց, սուլթանը նրանց վրայ ակնարկելու չի ջանդգնում անգամ և հրամայում է, որ սանջաղի (գաւառ) ժողովում այդ գործը քննէ ու վճռէ յաղին: Ղադին և վճիռը դարձեալ հին - աւանդականն է, միայն թէ «մուհաբէմէից» (կրօնական դատարանից) դուրս են քաշել զադին և տարել են գաւառական վարչութեան ժողովը:

Այս հրովարտակից դեռ ինչ եզրակացութիւնների չենք կարող հասնիլ, ինչ տխուր փաստերի չենք դիմաւորիլ, եթէ լըջութեամբ քննենք: Մի հայ-քրիստոնէացի տան լուսամուտները փակում է դրացի իսլամը և հալին հասած վնասի համար ոչ մի դատարան գաւառում, նահանգում և կենդրոնում (կ. Պոլիս) չեն կարողանում դատը լսել և վճիռ արձակել: Հալի բողոքը, հալի ձայնը ոչ մի դատարան չի զիջանում լսել և բաւարարութիւն տալ, ոչ մի տեղ նրա խնդիրքը, գործադրութեան չեն կարողանում դնել օսմանեան վարչական պաշտօնակալները, քանի որ հակառակորդը միւսլիմ է և այդ գրկանքի մատնածը ճարահատ դիմում է իսլամի խալիֆին: Ուշք դարձնելու է այն հանգամանքի վրայ, որ դէպքը պատահել է թանգիմաթի (վերանորոգութեան) հրատարակելուց քսան և հինգ տարի յետոյ, սուլթան Ալիզի օրերում (1864 թ.), երբ արդէն վաղուց հիմնարկել էր դատաստանական հաստատութիւնները: Չըպէտք է մոռանալ որ այդ թաւականից տասն տարի առաջ, Պարիզի կոնգրէսում, իսլամի խալիֆը՝ սուլթան Մէջիդ հրապարակապէս ամեն խոստումներ անելուց առաջ, Խալիֆը — Չէրիֆով մանրամասնաբար կրկին ու կրկին խոստացել և շնորհել էր կատարեալ ազատութիւն, հաւաստութիւն,

արդարադատութիւն և անխտրութիւն երկրի միւսլիմ և ոչ-միւսլիմ հասարակութեան: Այն էլ մի այնպիսի քաղաքում, որ ուսական սահմանից միայն վաթսուն վերստ հեռաւորութիւն ունէր և որտեղ նստում էր ուսական կօնսիլը:

Սրա վրայ պէտք է աւելացնել այն հանգամանքը, որ գանդատաւորը ոչ միայն հարուստ հայ է, այլ մինչև անդամ պետական մի պաշտօնեաց, ամբողջ սանջաղի սարափը (գանձապահը) և միւլթաշին է (հին դրամները յօգուտ գանձարանի հաւաքող): Մի այնպիսի քրիստոնէաց, որ կապեր ունի հաստատած կ. Պոլսի ազդեցիկ և նշանաւոր պաշտօնակալների հետ, որոնց շնորհիւ կարողանում է պալատում լսեցնել իր բողոքը: Երբ այսպիսի ուժեղ և հովանաւորւած մարդ ամեն միջոցի դիմելուց և սուլթանի հրովարտակը ձեռք բերելուց յետոյ, դարձեալ չի հասնում նպատակին, դարձեալ տան լուսամուտները փակ են մնում. իսլամի կղերը ոչ միայն խեղդում է այդ լանդուզն րաչալի ձայնը, ոտնատակ տալիս ոչ միայն այդ քրիստոնէացի իրաւունքները, այլ մինչև անգամ խալիֆի հրովարտակը, հապա ինչ կարող է անել այն թշուառ ժողովուրդը, որն աղքատ, անտէր. թողլ, աղէտ և յուսահատ է: Ինչ անեն որբերն ու աչրիները, որոնք կ. Պոլսի և սուլթանի միայն անունն են լսել, ինչպէս լսեցին իրանց ձայնը, որքն ու հառաչանքը այդ բռնակալութեան տակ:

Հ Ե Ռ Վ Ա Ր Տ Ա Կ

«Սուլթան Մահմուդի որդի, սուլթանների սուլթան, սուլթանների կարմ, սուլթան Աբդուլ-Մէջիդ խանի:

«Բացարձակ լիազօր, աշաւուրջ վերատեսուչս, հասարակութեան բարեկարգիչս, Կարսային գործերի շխանաւորս, մտքերով գաղտնիքների և խորհուրդների մէջ թափանցիչ, հրամաններ արձակելու կարող, Ալահին հաճելիների մէջ գրկւած, արդարադատութեան նեցուկ, պետութեանս պաշտօնութեան նախանձախնդիր բեռնակիրս Խրդումի վիլայէթի վալի Համդի-փաշա (Ալահը փառք և պաշտօնութիւնդ առատացնէ):

«Ամիրների ամիր և բարձրագոյն զարմերից մեր հաւատարմութեան արժանացած Չլդրի զայնագամ Բէհշէգ-փաշա (բախտդ և աստիճանդ բարձրանայ): Մեր արդարադատներից գերիմաստ Օլթիի փոխանորդս (նաչիբ-դադի), տեղական միւլթիի (գիտութիւններից և շնորհքներից ձուլանայ) և գաւառական ժողովի չարդարժան անդամներ, ձեզ հրամայում ենք, վեհապանձ հրովարտակս սահմանաձին հասնելիս, յայտնի լինի: Յովհաննէս և Մարկոս անուն գիմններ Օլթիի զազալի բնիկ բնակիչներից հիւսէին-օղլի մէկի վրայ երեք հազար հինգ հարիւր, և Թահիր անունով մէկի վրայ երկու հազար երեք հարիւր, և քիւրդ Բիշարի վրայ ինը հարիւր քառասունը հինգ դուրուշ... առնելիք ունենալով, չիշեալներից իրանց սահանքները ստանալու շէրէական ոչ մի վճռի չ'արժանանալով, և իրաւունքները ոչնչանալը — փչանալը չ'ատարարելով, իրանց բնակավայրերում այս գործերը ուշադրութեան առնելու և արդարի իրաւունքը առաջացնելու և եթէ բնակավայրում հնարաւոր չի լինիլ, գործերի քննութիւնը երջանկավայրումս խոտորելու համար աղերսագրով վեհապանձ հրովարտակիս շնորհելին էին խնդրել այս անգամ

*) Տես Տարագ № 13.

ժողովանական Յովհաննէսն ու Մարկոսը Այս պատճառով
ուր, որ իմ վաղի փաշան էր, և յիշեալներդ, փոխանորդ
ախր-գաղի) և ուրիշներդ ձեր միջոցով դաւառական ժո-
ղովում յիշեալների գործերին նայէք, վերջանական կող-
քին իրար երես հանէք, շեղաբի համաձայն քննէք,
է գործերը ինչ վիճակի մէջ են: Եւ եթէ շեղաբի հա-
մաձայն տանուհինդ տարւան (Давнось) ժամանակամի-
ջը չէ անցել, ժողովումն էլ շեղաբի համաձայն ապա-
ռուցի յիշեալների պահանջած ղուրուշները և հաստատուի,
յն ժամանակ սուրբ շեղաբի տաճարային տաճարում համա-
այն վճիռ կապանէք, և արդարի իրաւացի պահանջի
արդարեւ կարգադրութիւնը տաք և գործադրէք: Եթէ
անակապաւորում անհնար լինի արդարութեան գործադրու-
թիւնը, պարտաւորներին ստեղծագործութեան հետ իմ վե-
տապանք և փառահեղ դուռս հասցնէք, գործը քննելու և
արդարի իրաւունքին հասցնելու համար, եւ եթէ յիշեալ
գործի համար կարիք նկատէք, կամ պահանջողների կող-
քից պարտականների կողմը պաշտօնակատար ուղարկելու
պահանջ լինի, վերջերս մեր վեհապանք ղռնից յայտարար-
ւած հրովարտականների և արած կարգադրութիւնների հա-
մաձայն, ուղարկելիք պաշտօնակատարի պաշտօնական
ճառագրութիւնների համար կարեւոր ծախսերը իրանց՝ պա-
հանջների կողմից ստացւի և այդ պատճառով ոչ ոքի չը-
նկողացւի և համանման դէպքից զգուշացւի: Այս բոլորի
մասին հոգս տանելու և շուտափոյթ գործադրելու հա-
մար վեհապանք հրովարտակա արձակեց: Բովանդակութեան
համաձայն գործադրեցէք, այդպէս գիտցէք, ներկայի
նշան յարգեցէք: Գրւած է սկզբին Ձէմադէ Էււէլի
1861 (1864 թ.):

Այդ հրովարտակից էլ արդէն պարզ երևում է, թէ
ինչպէս երկու եղբայր Յովհաննէս և Մարկոս զիմմիները
(կեանքով, գոչքով իսլամին պարտականներ), իրանց պա-
հանջները այս ինչ ու այն ինչ միւսլիմներից չըկարողա-
նայով ստանալ, գանձելու հնար չըգտնելով, տեղական
իշխանութիւնները չըկարողանալով դրանց պահանջներին
բաւարարութիւն տալ, ստիպել են զիմմի սուլթանի
դուռն և նրանից աղերսել, որ իր խոստացած թանգիմաթի
համաձայն իրանց գոչքը ապահովի, արդար պահանջնե-
րին հատուցում տրւի: Բայց թանգիմաթը հրատարակող
սուլթանը, բարեկարգութեան, հաւասարութեան, անխո-
րութեան հրովարտականներն արձակողը, ընդհանուր աշխար-
հի առաջ նախկին բռնակալութիւնները ջնջելու և պե-
տութեան հպատակների, իւրաքանչիւր անհատի գոչքը,
պատիւը, կեանքը ապահովելու խոստումներ տուողը, նոյն
ինքը սուլթանը իր եօթ տարի առաջ արձակած Խաթիթը-
նիմաչիւնի հակառակ դարձեալ ղուրանի և շեղաբի ոճով
«զիմմիներ» (կեանքով, գոչքով, պարտականներ) է անա-
նում պահանջատէր եղբայրներին և կարգադրում է, որ
նրանց դանդաղ դարձեալ քննեն իսլամի կրօնականները

— նախքան (ղաղի) ու միւֆթին (դենպետը) համաձայն
«իսլամի սրբազնասուրբ շեղաբի»:

Պարզ բան է, որ նախքան ու միւֆթին իրանց սուլ-
թանի այս հրովարտակը կարգաւոր և սուլթանի թանգի-
մաթին հակառակ ընթացքը նկատելուց չետոյ, ինչպէս
կարող են իրանք շեղաբից այլևս շեղել և պարտաւոր
միւսլիմներին պարտաւորեցնել «իսլամի-զիմմիներին»։ Կամ
ինչ արժէք կարող է ունենալ իսլամի կղերի աչքում
թանգիմաթի և այս «զիմմիներ» համար տրւած և իրար
հակասող հրովարտականները:

1829 և 1856 թ. սուլթան Մէջիդի 1860 թ. սուլ-
թան-Ազիզի տւած հրովարտականների համաձայն գաւառա-
կան քաղաքներում և Կ. Պոլսի դատարաններում ոչ-միւս-
լիմաններին իսլամի դէմ վկայութեան հրաւիրելու փոր-
ձեր եղան քրիստոնեաների կողմից: Այս վայրերը ամեն
տեղ մեծ աղմուկ բարձրացրին, ոչ մի ատենում սուլթա-
նի նաչիբ-գաղիները թույլ չըտւին այդ փորձերը գործա-
դրելու և մերժելով մերժեցին ու չըլսեցին քրիստոնեաց
վկաներին: Պոնտիկների բնակած քաղաքներում երկու ոչ-
միւսլիմի գործերի մէջ պարտաւորւած լսում էին քրիստո-
նեաց վկաներին, նախապէս իրանց դաւանութեան համա-
ձայն եկեղեցականների բնակավայրերում երգւեցնելով:

Ս Տ Ր Պ Ե Տ

(Կրօնաւեճակի)

Զուրջս հանդէս է խինդ և բերկրութեան —
չնչում է քնար երգերի ալիք...

Սիրտս շիրիմ է միայն դառնութեան,
Ուր ոչ ժպիտ կայ, ոչ էլ դալալիլի:

Եւ ինձ վաղեմի ցնորքիս թւեր
Տանում են հեռու, հեռու հանդիսից,
Ուր ոչ երգեր կան, ոչ փայլուն ջահեր,
Իշխում են անձայն վիշտըն ու թախիծ:

Ուր հորիզոնում կապուտ լեռների
Մի նեղ շաւիղ է զալարւած վաղուձ,
Ուր դեռ փոխարէն պաղ աղբիւրների
Ամենդ արիւնն է թշուառի հոսում:

Ուր հնչում է և իմ հիւանդ սրտում
Պեանքից հալածւած ձայնը ոխերիմ.
Եւ թռչում եմ ես մութ անապատում,
Չեմ գտնում դարձեալ ոչ մի մտերիմ:

Զուրջս հանդէս է խինդ և բերկրութեան —

չնչում է քնար երգերի ալիք...

Սիրտս շիրիմ է միայն դառնութեան,
Ուր ոչ ժպիտ կայ, ոչ էլ դալալիլի...

ՄԻՐ-ՊՈՆՏ

Մեր երկրի ուսումնասիրութիւնը

Խրաքանչիւր անձնաւորութեան ոչժը կայանում է ոչ միայն նրա ունեցած ընդունակութիւնների կամ կայքերի մէջ, այլև այն բանի մէջ, թէ որքան պարզ և ճիշտ է գիտակցում նա իր ընդունակութիւնները և որքան ուղիղ գաղափար ունի իր կայքերի մասին: Վաճառականական լեզուով խօսած՝ ամեն մարդ պիտի լաւ ծանօթ լինի իր ինքնեցաւի, որպէս զի գիտակցական կերպով կարողանայ ընդարձակել իր գործունէութիւնը:

Այդ սկզբունքը շատ լաւ են ըմբռնել եւրոպական ազգերը, ուստի և մենք եռանդով աշխատում ենք հետազօտել և ուսումնասիրել իրանց հայրենիքի իւրաքանչիւր անկիւնը, իւրաքանչիւր երեւոյթը...

Հայրենի երկրի և ժողովրդի ուսումնասիրութիւնը ունի և մի բարօշական նպատակ, այն է, որ գիտակցական հայրենասիրութիւնը կարող է գոյութիւն ունենալ միայն այն ժողովրդի մէջ, որ ճանաչում է իր երկիրը, ինքն իրան... Մեր մէջ այս սկզբունքի եռանդուն քարոզիչ էր Գրիգոր Արծրունին: Նա լաւ գիտէր ինչը պէտք է հետազօտել և ինչու համար, ուստի և շարունակ պահանջում էր իր թղթակիցներից հետազօտել, ուսումնասիրել, թէ և դժբախտաբար, նրա պահանջներին շատ քչերը բաւարարութիւն տւեցին: Այնպէս որ մեր երկիրը և կեանքը մինչև օրս էլ շատ քիչ և անբաւարար է ուսումնասիրած: Սոցն բովանդակութեամբ աչքի ընկնող զբաղմունքները մատնեղով կարելի է համարել: Եւ շատերը սրանցից լուրջ գիտական քննադատութեան չեն դիմանալ, սխտեմաչի և հիմնաւորութեան բացակայութեան պատճառով:

Օտարագրի ճանապարհորդները և մասնագէտների կատարած հետազօտութիւնները իրաւի բաւական նիւթ են պարունակում իրանց մէջ, բայց սրանք աչքի ընկնող երկու պակասութիւններ ունին: Մէկը որ՝ նիւթերը ըմբռնած և ուսումնասիրած են իրանց սեպհական, մեզ համար օտար, տեսակէտներից, երկրորդ՝ որ օտարները շատ անգամ սխալ են հասկացել իրանց համար անհարազատ երեւոյթները:

Մեր երկիրը կանոնաւորապէս ճա-

նաչելու համար մենք ինքներս պիտի նրան հետազօտենք և ինքներս պիտի մշակենք այդ հետազօտութեանց արդիւնքները:

Բայց ինչու մինչև օրս չէ կատարւում այդ գործը: Գլխաւոր պատճառն այն է, որ մեր երիտասարդութիւնը շատ էլ պարզ չէ իւրացրել հետազօտութեան նշանակութիւնը և կութիւնը, բաւական ճաշակ չունի ուսումնասիրութիւններ անելու համար, շատերի համար մութն է, թէ իսկապէս ի՞նչ պիտի հետազօտել, ի՞նչու համար և ի՞նչ միջոցներով: Եւ այդ հարցերը պարզելու համար մենք պիտի տեսնենք մի շարք խորհրդածութիւններ:

Այժմ, առաջ քան բուն նիւթին անցնելը՝ հարկաւոր ենք համարում մի բառագիտական բացատրութիւն տալ: Այդ գրաճգի մէջ շատ անգամ ենք պատահելու հետազօտութիւն և ուսումնասիրութիւն բառերին, որոնց իւրաքանչիւրին առանձին նշանակութիւն ենք տալիս: Հետազօտութիւն ասելով հասկանում ենք նիւթերի հաւաքելը, իրերի և երեւոյթների պարզ արձանագրելը, ծանօթանալը և գրի անցնելը, իսկ ուսումնասիրել նշանակում է մեակել նիւթերը, սլաքաբանել, բացատրել երեւոյթները, քննադատորէն վերաբերել դէպի եղած հետազօտութիւնները, միացնել, սխտեմի վերածել, ամբողջութիւն դարձնել բոլորը: Այնպէս որ՝ ուսումնասիրութիւնն արդէն վերջնական նպատակն է: Հետազօտութիւնն անում է նախապէս, որպէս զի նրա հիման վրայ կարելի լինի ուսումնասիրութիւն անել: Սակայն չբացառւում է կարծել, որ հետազօտել ասելի հեշտ է, քան ուսումնասիրելը: Թէ առաջին գործը և թէ երկրորդը պահանջում են աշխատողի կողմից լաւ գիտողութիւն, զննողութիւն, խորը տրամաբանութիւն և ըստ կարելոյն լայն զարգացողութիւն և բանիմացութիւն: Չընացելով սրան, իւրաքանչիւր փոքր ի շատէ վարդացած անհատ եթէ հարկաւոր եռանդը ունենայ, կարող է որոշ չափով նպաստել հետազօտութեան և ուսումնասիրութեան գործին, որ, ի միջի այլոց մի լաւ վարժութիւն, զարգացողական աննման դպրոց կը դառնայ իր համար:

Այժմ անցնենք իսկական նիւթին:

Ս. ԹԱՌԱՅՅԵԱՅՑ

Մի՛ ձեռքի Ի՛ Գ

Մեակ լրագրին Ռոստոմից գրում են, որ երիտասարդ վաճառական խանդեալդեցի Բաղալեանց նւերել է Հրատարակչական ընկերութեանը 5000 ռ.: Սրանից մի ամիս առաջ Մոսկայում բնակող մի ուրիշ երիտասարդ վաճառական՝ Աւետիս Պողոսեանն էլ նոյն ընկերութեանը նւերել է 10000 ռուբլի: Ուրախալի է, ի հարկէ, որ այդպիսի խոշոր նւերներ են լինում մի ընկերութեան, որի կոչումն պիտի լինէր զբաղանութեանը ծառայել: Բայց ցանկալի կը լինէր, որ նւերողները մի քիչ պահանջող լինէին և իրանց նւերները կուտակցական շահերի զոհ չը դարձնէին: Ինչպէս յայտնի է, այժմ Հրատարակչական ընկերութիւնից, ինտրիգների շնորհով, երես են դարձրել մեր բոլոր հեղինակները, և նա այսօր ստիպւած է եօլա գնալ թարգմանութիւններով: Եթէ նւիրատուները ուզում են, որ իրանց նւերները որեւէ զբաղան արդիւնք ունենան, պիտի նրանց գործադրելը պայմանաւորեն կուտակցական ողուց բարձր ուղղութեամբ: Հակառակ դէպքում, նրանց փողերը կորած պիտի համարել...

Մեակ լրագիրը խորհուրդ է տալիս, որ պ. պ. Պողոսեանը և Բաղալեանը իրանց նւերների մի մասը «նշանակեն զբաղան մրցանակ Գրիգոր Արծրունու անունով»: Այս առաջարկութիւնը բաւական յանդուգն է: Յարգելով Արծրունու յիշատակը, մենք յանուն ճշմարտութեան պարտք ենք համարում յայտնել, որ ներկայումս եթէ կան համադրեալ հեղինակներ, որոնց անունով արժանի է զբաղան մրցանակ նշանակելու, առաջին տեղը պատկանում է Արալեանին, երկրորդը Ռ. Պատկանեանին,

ც ჰ ა ს ა ნ ფ ი გ ე ს ნ ე

երրորդը Բաճճիին և աշնուհետև միւսներին: Եթէ կայ մրցանակ նշանակելու կարիք, պիտի նշանակել նախ ուսուցիչներին, ապա աշակերտներին, նախ մատենագիրներին, ապա ժուրնալիստներին անունով: Ներկայ դէպքում առաջին տեղը պատկանում է Աբովեանին, մեր վիպական գրականութեան հիմնադրին, որի ողով է կրթւել և՛ Արծրունին: Այժմ Աբովեանը մանաւանդ զերազասելի է, քանի որ շուտով պիտի կատարւէ նրա մահւան 50-ամեայ տարեդարձը:

Կայ գրականական անունների որոշ դասաւորութիւն, որից շեղւելը ուղղակի յանդգնութիւն պիտի համարել: Ամեն անուն իր տեղն ունի, և այն մարդիկ, որ ձգտում են անունները յետ ու առաջ դարձել, մեղանշում են կրիտիկայի, ճշմարտութեան և պատմութեան դէմ: Կուսակցական հոգին չի կարող երբէք ճշմարտութիւնը խեղդել, որքան նա ճիշդ թափէ և ոչ մանաւանդ կարող է պատմութեան էջերը աղաւաղել, առաջին անունների տեղ երրորդական և չորրորդական անուններ դնելով:

Ը Ն Տ Ա Ն Ի Ք Ի Կ Ե Ա Ն Ք Ը

VII

Մեզ մնում է պարզել երկու կարեւոր հարցեր ամուսնական կեանք սկսելուն վերաբերելով:

1) Ե՞րբ է հարկաւոր ամուսնանալ, եթէ խնդրին նայենք առողջապահական տեսակէտից:

2) Ո՞րպիսի տնտեսական դրութիւն է հարկաւոր ամուսնական կեանք հիմնելու համար:

Նախ մի կողմ թողնենք երկրորդ հարցը. այսինքն ենթադրենք, որ տղան և աղջիկը տնտեսապէս ապահովւած են, փող ունեն, տուն ու տեղ ունեն, հաստատ ապրուստի միջոցներ ունեն, ինչպէս որ շատ անգամ իսկապէս լինում է: Ահա այդ-

պիսի զոյգին երբ է հարկաւոր ամուսնական լծի տակ մտնել:

Պարզ է, որ ամուսնութիւնը կտաւած է սեռական կեանքի հետ: Ուստի առաջինը պէտք է սկսել միայն այն ժամանակ, երբ վերջինը երկու կողմի համար էլ անհրաժեշտ պահանջ է դառնի: Մենք շեշտում ենք անհրաժեշտ պահանջը, որովհետև սեռական զգացմունքը մարդու մէջ փոքր առփոքր է զարգանում և կարիք չըկայ հէնց նրա նշմարելու ժամանակից գործի անցնել: Այլ պէտք է սպասել, մինչև որ նա որոշէ, հասունացած պտղի նման: Այդ ժամանակամիջոցը հարկաւոր է և այն պատճառով, որ տղայի կամ աղջկայ ֆիզիքական և հոգեկան կազմութիւնն էլ իրանց զարգացման բարձր աստիճանին հասնեն:

Այստեղ միջանկեալ կերպով նախագգուշացնում ենք ընթերցողին չըխառնել սիրոյ և սեռական զգացմունքները միմեանց հետ: Յամենայն դէպս՝ սրանք շատ անգամ, գուցէ մեծ մասամբ, կապւած են իրար հետ: Երբ սէր է զարթնում մարդու մէջ դէպի հակառակ սեռը, նրան հետևում է սովորաբար և սեռական զգացումը: Այնուամենայնիւ մենք գործ ունենք ոչ թէ մէկ, այլ երկու առանձին զգացմանց հետ: Սիրոյ զգացմունքի մէջ բացի սեռական կրքից, կան և մի շարք ուրիշ մասնիկներ: Կարող է պատահել, որ վերջինները շարժւած, վառւած կըլինին, իսկ սեռական կիրքը դեռ քնած, կամ թմրած կըլինի: Պատահում են այնպիսի մանուկներ, որոնք զմայում են որ և է փոքրիկ աղջկայ հրեշտակային դէմքով, համարեա թէ մի առանձին սէր են զգում դէպի նրանց, առանց սակայն սեռերի տարբերութեան մասին որևէ գիտակցութիւն ունենալու:

Մարդկային սիրտը շատ վաղ է զգում սիրոյ ծարաւ... Ո՛չ չափահաս մարդուց, ոչ երիտասարդից, ոչ էլ նոյն-իսկ պատանուց չէ կարելի պահանջել, որ ապրէ առանց սիրոյ... Բաց պահանջել, որ պատանին, երիտասարդը կամ նոյն իսկ չափահաս մարդը չենթարկէ իր կրքերին, ապրէ առանց սեռական կեանքի, այդ հնարաւոր է, թէ և ոչ միշտ կարելի:

Ուստի մենք ցանկութիւն ենք յայտնում, և մեր ցանկութիւնն իրագործելի ենք համարում, որ սեռական

կեանքը ըստ կարելոյն ուշ սկսել, յետաձգել: Սակայն սրա համար անհրաժեշտ է, որ սեռական զգացումն աւելի ուշ զարթնէ և զարգանայ: Հայերիս, մանաւանդ քաղաքային ազգաբնակչութեան մէջ, շատ տխուր դրութիւն է ներկայացնում այդ հանգամանքը: Տասներկու տարեկան երեխան արդէն կորցնում է իր մաքրութիւնը, նրա գոյնը դալկանում է, ձայնը կոպտանում, երեսին մազեր են նշմարւում... և այդ բոլորը նշան է, թէ մանուկը այնչափ շատ էլ մաքրասիրտ չէ: Նայեցէք հակառակ երևույթը հէնց մեր երկրի մալականների մէջ մէջ. քսան տարեկան երիտասարդի թշերը կարմիր են, երեսին մազ չըկայ... Կամ թէ քսանմէկամեայ զինուորների մէջ, իսկոյն աչքի է ընկնում քաղաքացի հայ երիտասարդի սև միրուքը և գունատ դէմքը: Այդ տխուր երևույթը կարելի է հետզհետէ վերացնել, եթէ լուրջ ուշադրութիւն դարձնի մեր տնային դաստիարակութեան վրայ (այդ մասին Տարագում կըխօսւի ուրիշ անգամ):

Ինքը երիտասարդը, եթէ գիտակցաբար վերաբերւէ գէպի իր կեանքը և գործունէութիւնը, շատ կ'օգնէ իրան այդ տեսակէտից: Պէտք է ի նկատի առնել, որ մարդու հոգեկան ձգտումները միմեանց հետ կապւած են սերտ կապերով և կապ ունեն նոյնպէս հէնց մարմնական զգացմանց հետ: Մարդու սիրտը պէտք է որևէ կերպով զբաղւած լինի: Եթէ նա գատարկութիւն է զգում, իսկոյն սկսում է նիւթ, բովանդակութիւն, որոնել... և գտնում է աղպիսի նիւթ, աւելի ու աւելի ենթարկւելով սեռական կրքերին, հարբեցողութեան, թղթախաղին և այլն: Մինչդեռ նա կարող էր բոլորովին այլ ասպարէզներում սնունդ որոնել իր սրտի համար: Գեղարեստը և գիտութիւնը իրանց անթիւ պատկերներով և հրապառուութիւններով կարող են լցնել երիտասարդի սիրտը և դարձնել սրան «սքրբութիւն սքրոյ»: Իսկ եթէ աւելի մատչելի նիւթ էք որոնում, դուք կը գտնէք նրան Տալոորիկի լեռների մէջ... Խղձացէք ազգերին, սիրեցէք հայրենիքը, թողէք շարժէ ձեր սրտը մայրին հնչիւնը, մայրենի երգը... և դուք ապահովւած կըլինէք ապականւած օտարուհու լիրբ շրթունքներից...

Իսկ եթէ այդ բոլորը ինքն ըստ ինքեան իրականացած է, այնուամենայնիւ բնութիւնը իր պահանջը անում է, մենք ուրիշ խորհուրդ չունենք տալու հաշ երիտասարդին, բայց եթէ ամուսնանալ, կեանք սկսել իր սիրուհու, իր ընտրեալի հետ, Իսկ ոչ մի դէպքում չենք միանում այն կարճամիտ և անհեռատես խորհրդատուներին հետ, որոնք չամուսնացած երիտասարդին մատնացոյց են անում գէպի... Մենք համոզուած ենք, որ իսկապէս ողջախոհ ու մաքուր կեանքը ոչ ոքի չէ կարող վնասել: Իսկ հակառակ ուղղութեամբ զնացողները ենթարկուած են մեծամեծ վտանգների և փորձանքների... Որքան երիտասարդներ ենք կորցրել և կորցնում մենք այդ անվայել ճանապարհներում:

Ա. Թ

ՅԱՆԷԼ, ԹԻՎ ԾԻԾԱՂԵԼ...

Անցեալ շաբաթ երեկոյեան, մարտի 28 ին, կաջացաւ Թիֆլիսի հայոց հրատարակ. Ընկերութեան ընդհանուր ժողովը: Ժողովը բաղմամարդ չէր կամ, ճիշտն ասած, դա ընդհանուր ժողով չէր, այլ մի ընտանեկան երեկոյթ: Ներկայացւեց Երծանագրութիւն վերանայրով մի երկար վողբելի որի հեղինակներին ամբողջ տաղանդը կաշանում էր անցեալ տարւոյ ընդհանուր ժողովում խօսածները աղաւաղելում: Վողբելիի գաղափարն էր. անւանարկել հայ հեղինակներին: Հանդիսականներին մեծ մասը, հարկաւ, լսեց այդ վողբելը հաճոյքով, վասն զի նա մեծամասնութեան կրթութեանը, ճաշակին, մտաւոր զգիւն և բարոյական աշխարհայեցողութեանը միանգամայն ներդաշնակում էր: Միայն ժողովի շիտակ մասը, առաջնորդ ունենալով Մուրնի խմբագիր պ. Արափանեանցին, բողոքեց ինսինուացիների դէմ: Բայց ինչ օգուտ. այժմ ամեն ինչ վճռուած է ձայների բազմութեամբ, և ժողովականների այն մեծամասնութիւնը, որ իրաւամբ կոչւում է ամբոխ, վողբելի «Արձանագրութիւնը» հաստատեց:

Ահա ինչ պարոններ. — կազմեցէք որքան կարող էք այդ տեսակ արձանագրութիւններ, անւանարկեցէք որքան կամենաք մեր գրականութեան մշակներին, ստեցէք, զրպարտեցէք, բայց ձեր բոլոր թշնամութիւնը չի

հասնիլ նրանց արհամարհանքի բարձրութեանը: Կանցնի ժամանակ, առանց որեւէ հետք թողնելու կըջնջին ձեր արձանագրութիւնները, կանհետանաք դուք աշխարհից, կըզան ձեզ նման գուցէ հարկւրաւոր աղաւաղողներ, բայց այն հեղինակների գրականական վարկը, որոնց զուր ճգնում էք անւանարկել. եղել է, կաջ այժմ, և միշտ կըմնայ հաստատուն, անխախտ ու բարձր բոլոր զրպարտութիւններից...

Միայն մի բան կըթողնեն ձեր նմանները — մի սև էջ հրատարակական ընկերութեան պատմութեան մէջ, ճիշտ մինիւստուրը այն տխուր էջի, որ այժմ պատրաստում են Զօրայի դատի վերաբերմամբ Փրանսիայի պատմութեան համար զանազան էստերհակներ...

Հ Ի Պ Ն Ո Տ Ի Չ Մ

VI

ՈՒՐԻՋԻ ՄԻՏՔԸ ԿԱՐԴԱԼ

(Ա. ԽԵԶ)

Հիպոտոիզմի հետ կապուած են նաև սպիրիտիկական շատ ու շատ հրաշալիքներ և իմիջի այլոց ուրիշի միտք կարդալը:

Եթէ մենք թագցնենք ի բան և յետոյ մի դիւրազգաց անհատի վզից և ձեռքից բռնենք և ստիպենք գտնել պահած իրը, նա կարող է այդ կատարել, այսինքն կարող է կարդալ իմանալ մեր միտքը: Այդ երևոյթը բացատրուած է նրանով, որ մենք նոյն իսկ մեր կամքին հակառակ շարունակ մտածում ենք պատահած առարկայի մասին. երբ անհատը շարժուած է այս կամ այն կողմը, մենք ակամայից չիշուած ենք առարկայի տեղը, մտածում ենք, որ նա սխալւեց: Ահա այդ մտածմունքը անցնում է անհատի մեկաններին, որոնք հաղորդում են ուղեղին, իսկ դրա հետևանքն այն է լինում, որ մի քանի անցաջող փորձերից յետոյ անհատը գտնում է պահած առարկան: Ուրեմն ուրիշի միտքը կարդալու պատճառն ու հիմքն են կազմում ուշադրութեան կեդրոնացումը և մկաններն զգացողութիւնը: Եթէ չբռնենք անհատի ձեռքից կամ վզից, այսինքն եթէ մեր մարմինը հաղորդակցութիւն չունենայ նրա մարմնի հետ, այն ժամանակ փորձը չի աջողւի:

Յիշեալ ձևով կարելի է կարդալ ոչ միայն պարզ և հասարակ, այլև շատ բարձր մտքեր: Օբերշտէյները այդ մասին գրում է.

— «Բարեկամս բռնեց իմ աջ ձեռքից և մտքում հրամայեց մօտենալ գրադարանին, վերցնել Զէքսպիրի հեղինակութիւնները և կարդալ «Համլետ» տրագէդիան: Քսան բոլոր չարչարեցի, զանազան փորձեր արի, բայց ի դուր, վերջապէս երբ մօտեցանք այն սենեակին, որտեղ գրադարանն էր, ես կարծես փոխեցի, կարծես մի աներևոյթ ուժ մղում էր ինձ գէպի գրքերը... Վերջապէս ես վերցրի Զէքսպիրը, սկսեցի թերթել և երբ բացւեց «Համլետը», մատներս կանգ առաւ և ես սկսեցի կարդալ... Հետեւալ օրը մի նոր փորձ արինք. նոյն միջոցով ես կարդացի բարեկամիս միտքը — ցանկութիւնը, այն է մօտենալ դաշնամուրին և նւագել... Սակայն առանց մարմնների հաղորդակցութեան, առանց մտքերի կենդրոնացման փորձերը ոչ մի կերպ չըջաջողւեցան...»

Մի քանի դիտնականներ պնդում են, թէ մտքերի կարդալը կապ չունի հիպոտոիզմի հետ, որովհետև հիմնւած է մարմնի որոշ ֆիզիոլոգիական շատ-կութեան վրայ: Բայց միթէ հիպոտոիզմն էլ նոյն ֆիզիոլոգիական կանոններով չի բացատրուած *):

VII

ՍՐԱՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Կար ժամանակ, երբ բնութեան այս կամ այն ոյժը, այս կամ այն երևոյթը հրաշք և գերբնական զօրութիւն էր համարուած ժողովրդի համար, որովհետև անհասկանալի, անբացատրելի էր, բայց գիտութեան հզօր ճառագայթները հետզհետէ սլարգեցին շատ ու շատ բաներ, լուսաբանեցին շատ ու շատ երևոյթներ: Սակայն հարցը դրանով չըվերջացաւ, կեանքը կանգ չի առնում և նրա հետ միասին նորանոր երևոյթներն էլ անվերջ են. ուստի գիտութիւնը միշտ էլ մեծ դեր ունի կատարելու, մեծ ասպարէզ ունի լուսաբանելու:

Վերջին ժամանակներս մեծ հետաքրքրութիւն շարժեց այսպէս ասած «սրատեսութիւնը», որ. դեռ շատերի

*) Տես Тархановъ: „Гипнот., внушенія и чтенія мыслей“.

աչքում հրաշք է համարում: Սրատեսութիւնը կայանում է նրանում, որ մարդկանցից ոմանց զգալարանքները չափազանց զարգացած են լինում, ուստի նրանք կարողանում են հեռուոր իրերը կամ գործողութիւնները տեսնել, ապագան դուշահել և ուրիշ ըստ երևոյթի գերբնական բաներ կոտորել: Պրոֆ. Բեյլինգը և Փարիսանով պնդում են, թէ սրատեսութիւնը հիմնաւէ հիպնոտիզմի, ֆիզիոլոգիայի վրայ, թէ ջղալին-խտերիկալին անձինք մեծ կամ փոքր չափով ունին այդ չատկութիւնը: Պրոֆ. Բեյլինգը ի միջի ալոց առաջ 1. բերում իր դիտողութիւնները Մարթա Եւանի մասին, որը հիպնոտիզմի ազդեցութեան տակ ոճիր էր կատարել— Խարկովում:

— Երբ առաջին անգամ Մարթան մտաւ սենեակս, ասում է նա, իսկոյն բռնեց քիթը, սկսեց այս ու այն կողմ նայել և վերջապէս բացականչեց.

— Պ. բժիշկ, ինչպէս էք նստել այս զարշահոտութեան մէջ:

Ես ապշեցի. սենեակումս ոչ մի հոտ չկար: Մարթան իմ զարմանքս նկատելով, մօտեցաւ սեղանին և աչքաբեղից դուրս հանեց մի փոքրիկ սրուակ՝ դառնահոտ հեղուկով լի, որի գոյութեան մասին ես ոչինչ չըգիտէի և ոչինչ չէի գգում: Այդ աղքատ սրատեսութիւնը արտաշաշուում էր և նրանով, որ վեց-եօթ սենեակ հեռու լսում էր իմ գալուստը, կարդում էր ծալած տոմսակներ և այլն:

«Перед. газета» լրագրի № 14-ում առաջ է բերած մի աւելի հետաքրքիր օրինակ.

— «Գեներալ Ա. Կ. Դ.»-ի տանը ապրում էր մի վարժուհի, որ զարմանալի սրատեսութիւն ունէր: Նրա աչք չատկութիւնը արտաշաշուում էր մերթընդ մերթ կրկնող հիւանդութեան ժամանակ: Հիւանդութիւնը իւրաքանչիւր անգամին տևում էր 3-4 օր և այդ ժամանակաշրջանում վարժուհին պառկում էր, փակում էր աչքերը և խօսում ինքն իրան, հարցեր առաջարկում և պատասխանում: Նա ահագին հեռաւորութիւնից տեսնում էր ծնողներին, նրանց թշուառ վիճակը և չարաչար տանջում:

Նա գուշակում էր անպազան և այդ գուշակութիւնները միշտ էլ ճիշտ էին դուրս գալիս: Ծածկած գիրքը, փակած

նամակ կարդալը սովորական բան էր նրա համար: Նրան բժշկում էր բժ. Պօզնանսկին, որ ինքն էլ երբեմն զարմանում էր հիւանդի սրատեսութեան վրայ: Հիւանդը շատ մօտ ծանօթ էր m-lle David-ի հետ: Մի անգամ նա սկսեց մի առ մի նկարագրել այդ օրիորդի ճանապարհորդութիւնը Թիֆլիսից-Պետերբուրգ: Նա մի առ մի պատմում էր, թէ ինչպէս m-lle David-ը քաջ առ քաջ հետևում է նկարիչ Լադորիօսին, թէ որտեղ իջան, ինչ կերան և այլն: Անողջանալուց չետոյ նա մոռանում էր ամեն ինչ և ոչնչով չէր տարբերում բնական մարդկանցից:

Գրեթէ նոյնքան սրատեսութիւն ունեցող մի կին յայտնեց անցեալ տարի Փրանսիայի Նարբօննա քաղաքում: Այդ կնոջը բժշկում էր բժ. Խերրուլը, որ իր դիտողութիւնները հիւանդի մասին հաղորդեց Փօնպելէի պրոֆ. Գրասսէին: Վերջինս աւելի հաստատուն փորձ անելու նպատակով մի կնքած նամակ փակեց արկղի մէջ, ուղարկեց Խերրուլին և խնդրեց նամակն առանց բացանելու՝ կարդալ տալ սրատես կնոջը: Խերրուլը արկղը ստանալուն պէս դնաց կնոջն հրաւիրելու, բայց կինը առաջարկեց հէնց հեռուցիւնը տանից կարդալ նամակը: Խերրուլը կամացուկ շուշեց նրա դէմքը, աչքերը և կինը սկսեց կարդալ. վերջը կանգ առաւ և ասաց. ամենավերջի տառերը չեմ կարող կարդալ, դրանցից իւրաքանչիւրը մի մատաչափ կրկնի: Դրանք ռուսերէն «У Э К О В» տառերն էին: Իսկ նամակի անկիւնում, աւելացրեց կինը, գրած է «28 նոյմ. 1897-թ. Մոնպելիէ»:

Այդ բոլորի մասին Խերրուլը իսկոյն գրեց Գրասսէին և չետ ուղարկեց փակած արկղը: Գրասսէի զարմանքն անչափ էր... Նա աչք փափստը հրատարակեց մամուլի էջերում՝ «Annales des Sciences Psychiques»: Գիտութեանց ճեմարանը ուշք դարձրեց այդ երևոյթի վրայ և մի չատուկ մասնագիտով նշանակեց հարցը քննելու նորանոր փորձեր անելու համար: Մասնագիտովի փորձերն անյաջող անցան, բայց հարցը դեռ դրանով չէ վերջացած, դեռ շատ գիտնականներ աշխատում են սրատեսութեան պատճառները բացատրել, լուսաբանել գիտական տեսակէտից: Հաւանականօրէն մօտիկ ապագայում կըպարգւի գուտ ճշմարտութիւնը:

Ե. ԹՈՓՉԵԱՆ

Ք Ն Ն ա դ ա Տ ա կ ա Ն

Դրականութիւն եւ մանուկ

Մեր դրացի վրացիները ունին մի քանի հին կլասիկ բանաստեղծական երկեր, որոնց համարում են իրանց ազգային պարծանքը: Այս երկերն են՝ Վիս եւ Ռամիճա ու Ամիրանդաւեջիանի վէպերը և Զօթա Ռուսթաւելիի Հնձեմաւոր (Վէպիս Տղասանի) պօէման և այլն: Այժմ երիտասարդ գիտնական Մառը НОВОЕ ОБОЗРѢНІЕ լրագրում, վրաց բանաստեղծ Ակակի Ծերեթեթիի հետ մի բանակալու վարելով, ապացուցանում է թէ չիշեալ երկերը բուն վրացական չեն, այլ թարգմանական: Ամիրանդաւեջիանի և Վիս ու Ռամիճա վէպերը թարգմանած են պարսկերէնից, իսկ Հնձեմաւորը ուրիշ ոչինչ է, եթէ ոչ փոխադրութիւն դարձեալ մի պարսկական վէպի, որի թարգմանութիւնը կայ վրացերէն: Պէտք է աւելացնել, որ այս վերջին երկը վրացիների ամենաընտիր կլասիկ բանաստեղծութիւնն է համարում:

Թարգմանական են վրաց ոչ միայն աշխարհական ամենալաւ համարած բանաստեղծական երկերը, այլև հոգևոր բովանդակութիւն ունեցող երկերը, օրինակ «Պետրոս Իվերոս արքայազնի Անցաղը» թարգմանած է ասորերէնից:

Այժմ, գիտութիւնը անողոք է. նա վաղ թէ ուշ ասպարէզ է հանում ամեն կեղծիք, առանց խնայելու շփոխիստներին:

Նոյն գիտնական Մառը իր վերոյիշեալ լուրջ յօդաւածում, խօսելով հայերի ու վրացիների պատմական չարաբերութիւնների մասին, ահա ինչ է ասում.

«Միթէ հարկաւոր է ապացուցանել, որ վրաց թագաւորութիւնը եթէ աչալէս թէ աչնպիս շարունակեց մինչև ներկայ դարի սկիզբները, այդ վրացիները նշանաւոր չափով պարտական են հայերին, որոնք ամենից առաջ ենթարկելով քրդահանութիւններին թշնամիների ամենաճանր ու կործանիչ հարածներին, հանգիստացան Վրաստանի համար պատուար երկրի բաց ու վտանգաւոր կողմից: Բայց երբ հայերը վերջնապէս բնական և պարսիկներն ու տաճիկներն իշխանութեան ներքոյ ընկնեցին, հարևան երկրի (Վրաստանի) օրհասական ժամն էլ հասաւ, մէկը միւսի ետևից վրացական ցեղերը

ընդունեցին մահմեդականութիւն, իսկ շատերը նոյն իսկ տաճկացան։ Եւ այնուհետեւ սկսեց վրաց թագաւորութեան երկարատեւ հռչակարարքը, որ և վերջացաւ Վրաստանի Ռուսիայի հետ բարեկամական միացումով։

Ոչ-Ֆէլիետսոն

Կատարում եմ «Տարազի» պատկերը։ Խմբագրութեան տւած ցուցակի համեմատ այսօրուայ հանդիսաւոր տօնի առիթով մտղմում եմ։

Ներսիսեան դպրոցին. Ազատութիւն ազատամտութիւնը հարստահարող ցեղերից...

Նոյն դպրոցի ուսուցչական խմբին. Մի քիչ մանկավարժական հոտառութիւն։

Բագուի Մարգարասիւրական ընկերութեան. Միշտ մնալ անուշադիր դէպի Թիֆլիսից եկած կուսակցական ինտրիգները, ինչպէս անուշադիր է այժմ...

Կովկասի Բարեգործական ընկերութեան. Հետեւել Բագուի Մարգարասիւրական ընկերութեան բուն քրիստոնէական ուղղութեանը, չըթույլ տալ խորհրդի քարտուղարին բարեգործութիւնը շփոթել լուացարարութեան հետ և, վերջապէս, ազատել վնասակար միջատների չար միտումներից...

Հայունեաց ընկերութեանը. Զարուհակել այժմեան պէս միշտ վարչութեան դռները փակ պահել ազատամտութիւնը կաշաղակութեան հետ շրփոթող սևափետուր թռչուններից։

Հայոց գրեթէ խաթառակալական ընկերութեան վարչութեան եւ խմբագրական մասնաժողովին. Առաջին — շարունակել յամառութեամբ ընկերութեան դռները փակ պահել ճշմարտութեան և ազնւութեան առջև և աշխատել շատացնել իր պատմութեան մէջ սև էջերի թիւը։ Երկրորդին — շարունակել խնամքով դուրս վանել ընկերութեան գրքերից հայերէն լեզուն... և ընդունել միշտ այնպիսի անդամներ, որ հայոց լեզուի այդ ուրբերը նոր են սկսում սովորել։ Այդ աւելի ձեռնտու է...

Բագուի նոր բարեօրոշակ կոմիտէին.

1) Ազատ մնալ նախկին կոմիտէի սխալներից. 2) Զոհ չըդառնալ «սխալ հաշիւների»։ 3) Զգուշանալ Պոլիսը սիրած «պատգամաւորների» բարեկամական ցուցերից. 4) Գտնել սիրահարների դերերի համար դերասան։

Քաղաքագուլիս. Եւանգելիստներին. Զգուշ, զգուշ, և օսլոգիցեայի ծորիդները կըլռեն։

«НОВОЕ ОБОЗРѢНІЕ»-ին. Ոյժ անաչառութեան անշահասէր պաշտպան երրորդութեանը։

«Тифлисскій Листок»-ին. Սուր ասեղների անապառ պաշար սուտ ասողների կողերը միշտ այդպէս ծակելու համար։

«ВѢСТНИК»-ի այժմեան խմբագրին. Մաղաչափ արդարամտութիւն։

«Եւերիային»։ Մի կաթիլ խելք...

«Կալի»-ին. Զըշեղելի...

Իբիս. Ակակի Ծերեթելիին. Ազատութիւն Մառի ճանկերից։

Մառին. Ներողամիտ վերաբերել դէպի թեթևամտութիւնը։

«Տարազին»։ Տասնապատկումն բաժանորդների արդէն եռապատկած թիւին։

«Մեակին»։ Երկու տարեկան մանուկների շնորհաւորականներ։

Մուրհին. Աւելի ոյժ սալի վրայ աւելի տափակացնելու սուտ ազատամիտների, ազատամիտ-ստախոսների, կեղծաւորների և նորագոյն եզրիտների գլուխները...

«Բազմավային»։ Զգուշանալ «Մրշակի» պաշտպանած գրականական գողերից։

«Հանդես Ամսօրեային»։ Ոչ թէ առաջարկել խուզարկելու (տես № 4) պոստատները, այլ «Բազմավային» գրական գողերի գրաւճները։

ՄԱՂՔՈՍ

ԳՐԱԴԱՐԱՆ ԶՈՒԼԱԻՐՈՒՄ

Թափանցելով տեղիս երիտասարդութեան կեանքի խորքերը, մենք գալիս ենք այն եզրակացութեան, որ գրեթէ նրա կէսը անձանօթ չէ տարական կրթութեան հետ. իսկ աւելի ունեւորների որդիքը մինչև անգամ միջին կրթութեան տէր են։ Զրնայած, որ նրանք բոլորն էլ գտնւում են կրթութեան նախադռնում, այսինքն գիտեն կարդալ և գրել, այսուամենայնիւ տգիտութեան զոհ են լինում։ Այդ տխուր երևույթը առաջ է գալիս հետեւեալ բնական պատճառներից. երեխաները, ուսումնարանում գտնւելիս համակած են լինում առանձին եռանդով և սիրով

դէպի ուսումն. բաց հէնց որ նրանք թողնում են ուսումնարանը, իսկոյն և եթ վերանում է ամեն մի կապ այն որրանի հետ, որ տւել է նրանց ապագայում իրանց գիտութիւնները ընդլայնացնելու համար տարրական միջոցներ։ Ուստի նրանք դպրոցից դուրս կեանքի մէջ չըհանդիպելով մի այլ առաջնորդի, որ ընդունակ լինէր նրանց համար իբրեւ երկրորդ դպրոց ծառայելու, աստիճանաբար ուսման սիրուց սառչում են և աննկատելի կերպով ձուլւում են շրջապատի հետ մի մթին զանգւածի։ Այդպիսով իրանց աշխարհայեացքը ընդարձակելու փոխարէն օգտաւէտ գրքերի ընթերցանութեան միջոցով, նրանք անձնատուր են լինում դատարկապորտ կեանքին, որին կարող են հետեւել միայն անբարոյականութեան բոլոր տեսակները, մինչև անգամ հասարակ գրաւորութիւնը շատերը իսպառ մոռանում են, բացառութեամբ քչերի, որոնք պատահմամբ վաճառականութեամբ և այլ արհեստներով են պարապում։

Թէև Զուլաւէրում վաղուց գոյութիւն ունի հասարակական ժողովարան (կլուբ) իր ընթերցարանով, բաց վերջինս չի կարող հասարակ գրագէտ ամբօխի համար այն ճշմարիտ առաջնորդի դերը խաղալ, որ կարող էր այս դէպքում ունենալ չատուկ ժողովրդական գրադարանը և այդպիսով արեւելի չէ աղբատ դասին իր ուշից վեր անդամավճարով. այդտեղ յաճախում են աւելի ունեւոր դասը և կանաչ սեղանի սիրահարները. վերջինս ի հարկէ կարող է վատ ազդեցութիւն ունենալ և մեր մատնացոյց արած երիտասարդութեան վրայ։

Երիտասարդութեան այդ աւերիչ ուղղութեան առաջն առնելու ամենանպատակաշարմար միջոցը անկասկած պէտք է համարել աւանում գրադարան-ընթերցարան բանալը, որ իր արդիւնաւէտ ազդեցութիւնով կրթելով նրան, կարող է ծառայել նրա համար իբրեւ միակ փրկութեան կաշառան։ Ի հարկէ այժմ աւելորդ է այստեղ երկարացնել այն մտաւոր և բարոյական շահերի մասին, որ ժամանակով աղբատ գրագէտ դասը կարող է քաղել գրադարան - ընթերցարանից,

բաց առաջ՝ բարեմիտ շուրջընդհանուր ուշադրությունը հրաւիրելով, յուսանք, որ աւանում ձրի կամ աժանագին գրադարան-ընթերցարան բանալու հարցը, իբրև նրա ամենակենսական պահանջներից մէկը, չի մնալ «ձայն բարբառոց յանապատի»:

Արդէն ամեն միջոցները ձեռնարկած են գրադարան բանալու համար և մեր երիտասարդներից մի քանիսը մեծ ջանք են գործ դնում յաջողեցնելու այդ օգտաւէտ հիմնարկութեան բացումը:

Կ. Մ.

Շուշաէր. 29 մարտի

գ ե յ ա Ր Ե Ս

Թ ա Տ Ր Ա Ն

Լսում ենք, որ մի խումբ գնահատողներ պատրաստում են տօնել ներսիսեան դպրոցի ուսուցիչ պ. Ամիրան Մադինեանի քաւոնական գործունեութեան 25-ամեակը: Հարկաւ, այդ մի գովելի ցանկութիւն է, և մենք յարգում ենք պ. Մանգինեանի գործունեութիւնը, գնահատողների բարի ձգտումները: Ինչ ասել կուզի, որ ամեն մի գործիչ վերջ ի վերջոյ պիտի գնահատուի: Սակայն կան հանգամանքներ, որ այդ յօբելանսը դարձնում են... մի փոքր անյարմար: Պ. Մանգինեանը լաւ թատրասէր է, բաց գերասան չէ: Տարէնը մի քանի անգամ հաջ ներկայացումներին մասնակցելը դեռ իրաւունք չի տալիս յօբելանս անւանը արժանանալու: Վերջապէս, միթէ ամեն մի գերասանի յօբելանսը ունի տօնելու իրաւունք: Զրպիտի առհասարակ քանուհիներգումները դարձնել մի սովորական բան, ապա թէ, ոչ նրանք ևս կարող են մի օր կորցնել իրանց նշանակութիւնը, ինչպէս այժմ կորցրել են բազմաթիւ պսակները դադարների վրայ: Մի հասարակութիւն, որ դեռ չի տօնել ոչ մեր միակ գրամատուրգ Սունդուկեանցի, ոչ մեր բազմաշխատ ժողովրդական գրող Պաօշեանցի, ոչ ժողովրդական բանաստեղծ Աղայեանցի և ոչ մեր պատմագրութեան համար այնքան աշխատող Երիցեանի յօբելանսները, և յանկարծ սիտի տօնել մի, թէև շնորքով, բաց հասարակ գերասանի կամ թատերասէրի յօբելանսը: Ոչ, պարոններ, այդ չափազանցութիւն է... Եւ մենք համոզւած ենք, որ ինքը

պ. Մանգինեանը համեստաբար կը հրաժարի այդ տօնախմբութիւնից: Այլ բան է, եթէ նրա գնահատողները պատեն նրան համեստ ընկերական ձևով, իսկ հասարակական նշանակութիւն տալ այդ գործին... շուրջընդհանուր է...

Ինչպէս մեզ հաղորդում են, հինգշաբթի ամսոյ 9-ին, տրեւում է մի խումբ սիրողների մասնակցութեամբ հանրամատչելի ժողովրդական ներկայացում Աւնալեան ճաշարանում: Խաղում են երկու փողերիւնր. «Դալալ Ղադո» և «Վուլ քի իմ վեշեր»:

Նախկին սիրողների ձեռնարկութեամբ սա երկրորդ ներկայացումն է, որ տրւում է այդ ճաշարանում, հասարակ բանւոր ժողովրդի համար: Մուտքը 5 կոպէկ է:

Բազմի թատրոնական նոր կոմիտէն արդէն պայման է կապել առաջիկայ սեզօնի համար գերասանական խմբի մի մասի հետ: Միւս մասի հետ բանակցութիւնները դեռ չեն վերջացել: Պայմանները գրեթէ նախկինն են բացի տիկ. Սիրանոյցից, որ այս անգամ հրաւիրւած է 7 ամսով, մինչդեռ այս տարի հրաւիրւած էր ամբողջ տարով: Օր. օր. Վարդիթեր և Մարի-Յրանոյշ դեռ վերջնական համաձայնութիւն չեն տւել խումբը մտնելու:

Արդէն թիւիլիս է գտնւում Մոսկուայի չաչանի մասնաւոր թատրոնի տէր պ. Կօրշը իր խմբով, որ եկել է գարնանային սեզօնին արքունական թատրոնում մի շարք ներկայացումներ տալու: Առաջին ներկայացումը կը տրուի աշտօր, ապրիլի 5-ին: Կը խաղացւի Գօգօլի «Բեքզոր»:

Դ ա Ր Ո ց ա կ ա ն

Լուսաւորութեան նախարարութիւնը բացատրել է, որ գիմնագիտական վեցերորդ դաստիարակ կարելի է գրեթէ առանց քննութեան անցկացնել եօթերորդ այն աշակերտներին, որոնք հիւանդութեան պատճառով չեն կարողանալ քննութիւն բռնել: Այդպիսիները պիտի միայն գրաւոր քննութիւն բռնեն հին լեզուներից:

Ռուսիայում սկսել են առանձին սէր զգալ դէպի բազմաբնաստեան

դպրոցները: Ներքին գործերի նախարարութեան դիմել է այժմ էլ Նիժնի-Նովգորոդի քաղաքային վարչութեանը, խնդրելով հիմնարկել չէշեալ քաղաքում բազմաբնաստեան դպրոց, նաւակառուցական մասնաւոր բաժանմունքով: Որքան շատ՝ այնքան լաւ:

Ապագայ տարւանից Վարչաւաչի համալսարանին կից կազմակերպելու են դասախօսութիւններ գիտութեան դանդան ճիւղերին վերաբերեալ: Եթէ չենք սխալոււմ, այդ նորութիւն է ռուսական համալսարանների կեանքում: Իսկ գերմանական համալսարաններում այդպիսի դասախօսութիւնները սովորական երևոյթ են:

Դրական նորութիւններ

Յօգուտ Մոսկուայի համալսարանի չքաւոր ուսանողների՝ շուտով տպագրութեան է յանձնւելու մի ժողովածու, որ կազմւելու է բացառապէս ուսանողների աշխատասիրութիւններից՝ գրական - գիտական բովանդակութեամբ:

Ներկայ թւականի օգոստոսի 28-ին լրանում է չաչանի գրող Լ. Տոլստոյի ծննդեան 70-ամեայ տարեդարձը: Այդ ժամանակին է վերջանում հանձարեղ գրողի լրագրա-դրական գործունեութեան չիսնամեակը: Կոմս Տոլստոյի ծառայութիւնը գնահատողները նրա կեանքի այս նշանաւոր տարեդարձը մտադիր են չաւերժացնել: Մոսկուայում Տոլստոյի անւամբ քաղաքային սկզբնական ուսումնարան բանալով:

Ով ծանօթ է ռուսաց գրականութեան, նրան անշուշտ չաչանի կրկին «Девятый валъ»-ի հեղինակ Գ. Գ. Դանիլևսկու անունը: Այս գրողի ժառանգները ծախել են նրա աշխատութիւնների հրատարակութեան իրաւունքը ուրիշի վրայ: Եթէ հաւատալով լինինք տարածւած լուրերին, հօսօրարի գումարը հասնում է 65,000 ռ:

Տնեսական նորութիւններ

Կովկասի զանազան շրջանները ուղարկւած են մի շարք մետաքսագործ մասնագէտներ մետաքսագործներին և մեղապահներին տեսնելիական օգնութիւն անելու համար:

Այս տարի Օգոստոսյան բացելու է տնայնագործական արդիւնքների ցուցահանդէս:

«Վաճառականական գիտութիւններ ստանձնող ընկերութիւնը» եռանկուն կերպով զբաղւած է ներկայումս վաճառականական կրթութիւն տարածողների համա-ուսական ժողով կազմելու հարցով: Այդ նպատակով ընկերութեան կից յանձնաժողով է նշանակւած, որի մէջ մտադրութիւն կա ընդունելու վաճառականական աշխարհի մի քանի նշանաւոր ներկայացուցիչներին:

Լ ՈՒՐԵՐ

Նորերս կապացել է Թիֆլիսում նաւթարդիւնաբերական «Միլգոեւ եւ ընկ.» տարեկան ժողովը, որ ի միջի ալլոց, որոշել է անել հետեւեալ ներառութիւնը. 26 հազար ռուբլի տալ Թիֆլիսի ապագայ բազմաբետեան դպրոցի համար, տեխնիկական ընկերութեան Բագւի ճիւղին 1 հազար ռ., Ամենայն հայոց կաթողիկոսին նրա Բագու զնալու չիշատակին՝ 3 հազար, Բագւի Բարեգործական ընկերութեան 500 ռ., Բագւի հայոց աղքատանոցին 300 ռ., Թիֆլիսի անկէլանոցներին 500 ռ., երեխաների հոգատար ընկերութեան 500 ռ., Թիֆլիսի առաջին և երկրորդ իգական գիմնադիօններին 300 ռ., Հաւաքարի էժանագին գրադարանին 100 ռ., Բագւի աղքատներին Զատկաւ համար 388 ռ 18 կոպ.:

Թիֆլիսում բացւած պտուղների ցուցահանդէսը ժամանակաւորապէս փակելու է տօներին պատճառով: Անհասկանալի է այդ կարգադրութիւնը. տօների ժամանակ աւելի արդիւնաւէտ կըլինէին այգւայիսի ցուցահանդէսները:

Ներկադործութեան նախարարութիւնը չատկացրել է հարկաւոր գումարը Թիֆլիսի Դաբախանայի ձորից մինչև բուսաբանական այգու նոր աւելացրած մասը ջրանցք շինելու համար:

«Մշակ» լրագրի № 53-րում տըպւած է մի անհեթեթ առաջնորդող «Լիւրեցէք, որ մենք էլ օգնենք»: Պրոտոկոլատիական ոգով զրւած այս յօդւածի իմաստն այն է, թէ հասարակութիւնը թող տարեկան «գիցուք

10 հազար ռուբլի» (ի՛նչ քիչ) դնէ «Մշակի» խմբագրութեան տրամադրութեան տակ»: Այս դրամով լբրեւ թէ խմբագրութիւնը կարող է օգնել «հայ ուսանողներին, հայ գրողներին, կարօտ հայ ուսուցիչներին, մինչև իսկ մեր թատրոնի մշակներին» և այլն:

Մենք չըզիտենք, կան արդեօք այնպիսի ուսուցիչներ (?) կամ թատրոնի մշակներ (?), որոնք կամենային երբ և է «Մշակ» լրագրի միջոցով հասարակութիւնից նպաստ վերցնելու:

Մենք դէմ չենք նաև, որ կարող է գտնւել որ և է միամիտ մարդ, որ, խաբելով այդ անմիտ յօդւածից, կըտայ մի քանի գրօշներ «Մշակի» խմբագրութեան, Մենք միայն պարտք ենք համարում զգուշացնել հայ հասարակութեանը մի բանի մասին, որ ներկայումս ոչ մի՛ ժամանակակից բարձրութեան վրայ կանգնած՝ հայ գրող չարաբերութիւն չունի այժմեան «Մշակի» խմբագրութեան հետ: Ուստի ոչ մի այսպիսի հայ գրող երբէք չի կարող ստորանալ «Մշակի» խմբագրութեան միջոցով օգնութիւն ստանալ հասարակութիւնից:

Թող հասարակութիւնը զգուշանայ, ապա թէ ոչ նա կարող է հարստահարւել...

Իսկ եթէ «Մշակը» ուզում է հասարակութիւնից իր գործակալների համար փող մուրալ, այս ուրիշ հարց է...

Ներկադործութեան նախարարութեան մէջ քննուում է կանանց բարձրագոյն զիւղատնտեսական կրթութեան հարցը:

Արդարադատութեան նախարարութեան մի յանձնաժողովում քննուում է ներկայումս Կաշարութեան մէջ աղքատների հոգատարութեան գործի վերակազմութեան խնդիրը:

Մտադրութիւն կալ էլեկտրական երկաթուղի անցկացնել Սև ծովի կովկասեան ափերով, Սուխումից մինչև Նովորոսիսկ:

Գանձակի նահանգի մի քանի մահմեդական համայնքների տւած լընդիւրքը, Փոքր Ասիա գաղթելու համար, չարգւած է նախարարութեան կողմից: Ուրեմն կարող են գնալ:

Թիֆլիսում կամենում են հիմնել մի նոր ընկերութիւն Անդրկովկասի համալսարանի հոգատարութեան համար: Նախնական կառավարութիւնը շատ համակրութեամբ է վերաբերել եւ արդէն քոյլ է տւել կայացնել առաջին ժողովը: Թւահամար ցոյց է տալիս, որ համար խուլ երեխաների քիւր հասնում է 3000-ի, ուրեմն ընդամենը երեւի տասնեակ հազարից պիտի անցնի: Դրանց հոգատարութիւնը նիւս որ մի քէւ բարդ, բայց անպայման համակրելի գործ կրիի:

Ներկայումս Թիֆլիսում են գրտնւում պ. և տիկ. Դարին-Մակս Օյրաթ ամերիկացի ամուսինները, որոնք երբ տարի է ճանապարհորդում են վէրսիւփիդով: Ճանապարհորդութիւնը նրանք սկսել են անմիջապէս ամուսնութիւնից յետոյ: Մինչև այժմ նրանք ճանապարհորդել են Շապուրիա, Չինաստան, Պարսկաստան և Հնդկաստան: Այժմ երիտասարդ գոյգը պատրաստուում է ուղևորւել Երևանեան նահանգ, որտեղից յետ կրգան Թիֆլիս և Բաթումի վրայով կըվերադառնան Ամերիկա:

ՃԱՆԱԳԱՐՆԵՐԻ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մտադրութիւն կալ ներկայ գարնանը սկսել Բաթեան և Սև ծովերը ջրանցքով միացնելու գործը, որի ծախսը հաշւած է 200 միլիօն ռուբլի: Ջրանցքը լուսաւորւած կըլինի էլեկտրականութեամբ, որովհետև կի ճանապարհորդութիւնը հնարաւոր լինի և գիշերները:

Ենթադրում են՝ ապագայ տարւանից հիմնել շոգեհաւաքի կանոնաւոր հաղորդակցութիւն Սև ծովի նաւահանգիստների և Իօհաննանայի (Շապուրիա) մէջ: Այդ հաղորդակցութեան գլխաւոր նպատակն է Ռուսիայից նաւթ արտահանել և ներմուծել պղինձ անմշակ գրութեան մէջ, կամ իօր և այլն:

Խառն լուրեր

Սերբիական լրագիրների ասելով, Սերբիայի նախկին թագաւոր Միլանը, որ ներկայումս գորբերի գլխաւոր հրամանատար է, մտադիր է հրաժարւել պաշտօնից և հայրենիքից դուրս գնալ: Այդ հանգամանքը քաղաքական մեծ նշանակութիւն ունի, որովհետև Միլանը Աւստրիային կողմնակից է Բալկանեան խնդիրների մէջ և ուսական քաղաքականութեան հակառակ: Այնպէս որ քանի Միլանը կանդնած կըլինի սերբիական գորբի գլխին, Ռուսիան չէ կարող մտե-

րիմ լինել Սերբիայի կառավարութեան հետ:

—Ամերիկայի Միացեալ - Նահանգների և Իսպանիայի չարաբերութիւնը մնում է նոյն լարած դրութեան մէջ. Պետութիւնները առաջարկեցին իրանց միջամտութիւնը մասամբ անկեղծութեամբ, մասամբ էլ երեսանց, բաց ոչինչ չ'օգնեց: Պապն էլ մէջը խառնեց, բաց, ինչպէս լրագիրները յայտնում են, ամերիկացիք չեն կամենում օգտուել պապի բարեսրտութիւնից: Խնդիրը պարզ է, կուբացիք անպայման անկախութիւն են ցանկանում և յոյս չեն դրնում զանազան լաբուսիկ բարեկարգութիւնների վրայ, որովհետև Պրէտէի օրինակը իրանց համար լու դաս է: Ամերիկայիք չեն կարող դիմաւայ, որ ազատ հրահրում շարունակին տեղի ունենալ միայն արեւելքին վաշելուչ տեսարաններ:

—Բուլղարական լրագիրների պատմելով, Մակեդոնիայում տաճիկների գործած վայրենութիւնները չափ ու սահմանից անցել են: Սովորական երեւոյթներ են դարձել մանկահասակներին բռնաբարելը, աւարառութիւնները և այլն: Նոյն է կատարում և Թեսալիայում... Իսկ երբ Բալկանի վրայ այգպիսի երևոյթները սովորական են, ասել է թէ աւելի խոր տեղերում, կատարեալ դժոխսային կեանք է տիրապետում:

—Գերմանիայի քաղաքականութիւնը, եզրիպտական հարցին վերաբերեալ, սկսում է աւելի որոշել: Անգլիական զօրքերը մի նոր չափութիւն են տարել Եզրիպտոսում դէր-ւիշների դէմ: Եւ այդ առիթով Վիլհելմ կայսրը Լոնդոնի գերմանական դեսպանի միջոցով շնորհաւորել է Սօլսբերիին: Իսկ յայտնի է, որ Վիլհելմ կայսրը իր քաղաքական հաշեաշխարհների մասին միշտ գաղափար է տալիս շնորհաւորական կամ ցաւակցական հեռագիրներով:

Ընդդիմախօսութիւն

Նամակ խմբագրութեան

Յարգոյ խմբագիր.

Մարտի 28-ի երեկոյեան Թիֆ. Ն. հրատ. ընկ. ընդհանուր ժողովում, ինչպէս լսեցի, պ. Արասխանեանցը հարց է դարձեցրել, թէ ինչո՞ւ կուսակցական ոգով են վերաբերում վարչութեան ոչ-գուրեկան հեղինակներին, թարգմանիչներին և վիրաւորանք կրող հեղինակներին մինն էլ ինձ է համարել: Նրան պատասխանել է վարչութեան նախ. Քալանթարը, թէ ես իբր ոչ միայն վիրաւորանք կամ գրկանք չեմ կրել ընկերութիւնից, այլև աւելորդ փող եմ վերցրել

ու չեմ վերադարձնում: Դրանց վէճերի մանրամասների մէջ չեմ մտնում, այլ որպէս զի միամիտ ընթերցողը չըկարծի, թէ այդ պարտքի յիշատակութիւնը մի նոր մնացորդ է այն դրամական հաշիւների, որ ընկերութեան վարչութիւնն անցեալ տարի մղեց հաշ հեղինակների դէմ, հարկադրած եմ մի թեթեւ բացատրութիւն տալ:

Ահա փաստը:

1892 թ. սեպտեմբերին «Խաւազի տղայ» զրուած, որ կազմել էի պատանիների ընթերցանութեան համար, կարգացի Մալխասեանց Ս.-ի մօտ: Հաւանեց նիւթը, գրելու ոճը, ասեց, արժէ ընկերութեան ներկայացնել: Նա ինքը յանձն առաւ ներկայացնել և հետևանքի մասին ինձ իմաց տալ: Դնացի գաւառ և նոյեմբեր ամսին իմացալ, որ աշխատութիւնս ընդունել է: Գիրքը լոյս տեսաւ 1893 թ.: Ամառը եկալ Թիֆլիս և աշխատութիւնս տեսնելով ու աչքի անցնելով յայտնեցի դժգոհութիւնս: Այդ ժամանակ գրասենեակում ներկայ էր միայն հանգ. քարտ. Ստեփանեանցը. վարչութեան նախագահը քաղաքում չէր: Դժգոհութեանս պատճառները որանք էին. ա) ինչո՞ւ ընկերութիւնը մեծադիր, անճոռնի ձև է տւել գրքին, բ) ինչո՞ւ պատանիների ընթերցանութեան համար կազմած աշխատութեանս ճակատին «ժողովրդագրական նիւթ» գործն է կրպցրել, գ) ո՞վ իրաւունք տւեց ընկերութեան իմ անունս, ազգանունս գրելու ձևը փոփոխութեան ենթարկել և դ) գիրքը ինչո՞ւ լի է վրիպակներիով:

Դիմում եմ պ. Մալխասեանցին, իբրև գրքուկիս մասին գեկուցում տուող անդամի. չեմ յիշում միև ծանուցում տուողն ո՞վ է եղել. բաց Մալխասեանցի տւածը լինում է նպատաւոր: Մալխասեանց խաչատուրը, որ նոյնպէս անդամ է լինում, հակառակում է այդ կարծիքին, առարկելով թէ չարժէ անգամ այդպիսի նիւթերի վրայ կուպէկ մսկել: Իր համախոհ անդամներն անգամ գտնում են, որ Խաւազի տղան արժանաւորութիւնից զուրկ աշխատութիւն չէ: Պ. Մալխասեանցը, որ աւելի ձեռնհաս է գրաւոր երկեր գնահատելու և նրանց հր կարգին պատկանելի իմանալու մէջ, ինչքան էլ անձեռնհաս անդամների հաշեաշխարհների դէմ պնդում է, չի յաջողում մասնաժողովին համոզել, որ «Խաւազի տղան» վրիպական գրածք է. «ձայների շատութիւնով» աշխատութիւնս գցում են «Թիֆ. մտ. կեանքի», «Վանաչ սպի» և այլ հում նիւթերի շարքը: Չըզիտեմ այս վերև յիշած ժողովրդագրական նիւթերի համար այն ժամանակ թերթին ինչ էին վճարում, բաց երբ գրասենեակ

գնացի գրքիս հաշիւը վերջացնելու. քարտուղարը տւեց ինձ թերթին 20 ռ., 16 մեծադիր երեսը մի թերթ ընդունելով. ամբողջ գիրքը եկաւ 6 թերթ (երկու երես աւելորդ ինքս զեղջեյի): Ես դժգոհութիւն չայտնեցի ընկերութեան ինքնակամ վարմունքի դէմ գրքիս տեսակը որոշելու մասին, բաց յոյս ունէլ, որ վիրքս ինքը կերևացնի ապագայում իր հր տեսական պատկանելը: Դրանից ետը մի թէ երկու ամիս անցել էր, քարտուղարը պատահեց ու ասեց.

—Պ. Քալանթարն ինձ վրայ բարկացել է:

—Ինչո՞ւ, հարցրի ես:

—Ոչ միայն դժգոհ է, որ ձեզ թերթին 20 ռ. եմ տւել, այլև ասում է որ ձեր գիրքը 6 թերթ չըկալ, Իբր աւելորդ փող էք ստացել:

—Ինչո՞ւ, մեծադիր երեսը՝ ինչպէս «Աղբիւր», «Մուրճ» ամսագիրները չէ որ 16-ը մի թերթ են:

—Նա երեսով չի ուզում փող տալ ձեզ, քառահաւել զիտի անի:

Ես զարմացալ վարչութեան այս առաջարկի վրայ:

Այդ օրից անցել էր մի-տարի, թէ աւելի, լաւ չեմ յիշում, գիրքս ձեռք ձեռն անցնելով՝ դարձել էր սպասանիների ամենասիրելի ընթերցարանը: Հարկերներով սպառել էր, թէ Լա խրմբագրական ժողովի չարագուշակ անդամն ասել էր, թէ տաս տարւայ մէջ 10 օրինակ չի ծախւել: Ասածիս պացոյց տալիս է ներկայ տարուս տեղեկագիրքը. դեռ հինգ տարին չըբոլորած՝ 800 օրինակ ծախւել է: Եւ այդպիսով ոչ միայն հեղինակի վարձատրութիւնն ու տպագրութեան ծախսերն է հանել, այլ և ընկերութեան դրամարկին 40-50 ռ. շահ է բերել, էլ չեմ յիշում մնացած 400 օրինակը:

Բաց այդ չէ գլխաւոր կէտը, որի համար այն ժամանակի խմբագրական մասնաժողովի մեծամասնութիւնը պիտի կարմրի, այլ այն փաստը, որ հետեւեց գրքիս յաջող վաճառելուն: 1894 թէ 1895 թ. լաւ չեմ յիշում, ընկերութեան գրքերի յատարարութեան մէջ տեսալ որ աշխատութիւնս այն բաժնում չի, որին յատկացրել էին կուսակցական ոգուն գրքի դարձած անդամները, այլ բեկտորիստիկայի բանաստեղծութեան վերաբերեալ գրքերի շարքում, որի համար հէնց մի քանի տարի առաջ գրել էի:

Թեթեւ բացատրութիւնս վերջացրի: Այժմ թող անաչառ ընթերցողը պատի, թէ հրքան իրաւունք ունի Քալանթար Աղէքսանդրը ահագին բազմութեան առաջ ասել, թէ ես աւելորդ փող եմ վերցրել ընկերութիւնից ու չեմ վերադարձնում:

Ընդունէք ևս:

Քալանթար Ս.

Թիֆլիս, 1 ապրիլի 98.

Հասկալան կասակներ

Ատամնաբույժի մօտ:

Ատամնաբույժը. Յովհաննէս, ինչո՞ւ այդ կնոջը ներս ես բերում, քանի որ նրանից առաջ եկողները դեռ ըստ պատում են:

Ծառան. (Ատամնաբույժի ականջին) արա ատամի ցաւն անցնում էր, և ես վախեցայ, որ յետ կըգնայ:

— Ձեզ տեսնելիս իսկոյն մտաբերում եմ մէկ ուրիշ պարոնի:

— Երևի, նա ինձ շատ նման է:

— Այո... նա էլ ինձ փող է պարտ, բայց...

— Գիտէ՞ք, մեծապատիւ պարոն, այս գիշեր ներկայացում են տալիս բարեգործական նպատակով: Դուք ի հարկէ ներկայ կըլինէք:

— Յայտնի բան է, ես շատ եմ համակրում: Բայց, որտեղ կարելի է ձրի տոմսակ ձեռք բերել:

— Սիրելի բարեկամս, ինչպէս է բանում այժմ իմ նւիրած ժամացոյցը:

— Կանգնած է:

— Ինչո՞ւ...

— Դրաւ է դրած փոխատու դրամարկով:

Դասաւոր.— Տիկին, քանի որ դուք բաժանում եք ձեր մարդուց, երբ խաները պատկանում են իրանց հօրը...

— Ինչո՞ւ:

— Այսպէս է վճռում օրէնքը:

— Լաւ, մանկաբարձուհիս կարող է վկայել, որ երեխաներն ես եմ ծնել... Իսկ հայրը ինչո՞վ է ապացուցանում, թէ նրանք իրանիցն են...

Այլ եւ այլ

Աշխարհի ամենամեծ տպանկը, որ շինու են Հիւսիսային Ամերիկայի Կոլորադո նահանգում, պիտի ունենայ 50 վերսերկայնութիւն, 5 մեք շայնութիւն եւ 4 մեք բարձրութիւն: Նա շուսաւորելու է 950 հեկտարական շանկայով: Իւրաքանչեւ 200 մեքում գտնուելու է միջոցառում: Տունները անցնելու է 845 մեք խորութեան մէջ, իսկ մի քանիսն անկողնի մէջ պիտի անցնեն առնուազն 2000 մեք խորութիւնով, որ պահանջելու է երկարամեայ եւ ուժ-անկանգ աշխատութիւն:

Նոր հրաշարակութիւններ

1) Պետրոս Զանգեանց (պատկերով), կենսագրութիւն, կազմեց Մելքիսեդեկ եպիս. Մուրատեան (արտատպած «Լուսնայ» հանդիսից), Թիֆլիս. 110 մեծադիր երես. գինն է 50 կ. 50—60-ական թւականների հասարակական գործիչի կենսագրութիւնը, հարկաւ, կրկարդացւի հետաքրքրութեամբ: Գրքովը գրւած է բաւական սահուն ոճով, ափսոս միայն, որ աւելորդ «ծանօթութիւնները» մի քիչ խանգարում են կանոնաւոր ընթերցանութիւնը:

2) Զեյլուի սպանութիւնները (Յ. Խուբարեանի և միւսների գործը), թարգ. Ռոմ. Օծ. լրագրից Ս. Հ. Թիֆլիս. 115 փոքրադիր էջեր. գինն է 50. կ.: Դատարանական այս արձանագրութիւնը թարգմանւած է աշոյղ և կարգացում է իբրեւ վէպիկ, շնորհիւ կազմողի գրականական ոճի:

3) Գիւղում-երգօյակայա, նւէր մանուկներին, թարգմանութիւն ռուսերէնից. Թիֆլիս. 81 միջադիր էջեր, պատկերազարդ: Գինն է 20 կոպ.: Գրքովը իսկ որ մի սիրուն նւէր է մանուկներին: Թարգմանւած է սահուն ոճով, իսկ հրատարակութիւնը ուղղակի շքեղ է:

4) «Յունաստանի անցեալից», պատմական տեսութիւն, Ե. Թոփչեանի: Ս. Պետերբ. 47 փոքրադիր էջեր: Գինն է 20 կոպ.:

Գրքովը հետաքրքրական է. կարգացում է սիրով:

5) «Կենդանիների Աշխարհում», Վ. Լուսկելիչի, թարգ. ռուսերէնից, հրատ. Թիֆլիսի հայոց հրատարակչ. ընկերութեան: Թիֆլիս. 83 մեծադիր էջեր: Գինն է 30 կոպ.: Տպագրութիւնը շատ շքեղ է, բայց Լուսկելիչի գիտական ընդունակութիւնը մեզ միշտ կասկածելի է թւացել: Իսկ ռուս կրիտիկան արդէն ծաղրով է վերաբերում այս տնածին «գիտականի» աշխատութիւններին:

6) Գիւղացեանական գործիքներ եւ մեքենաներ—250 նկարով, Լեոն Խանադեանի, հրատ. հրատարակչական ընկերութեան, Թիֆլիս, 262 փոքրադիր էջեր: Գինն է 50 կոպ.: Այսպիսի գրք-

քովները հրատարակութիւնը, հարկաւ, անհրաժեշտ է: Միայն ընկերութիւնը պիտի աշխատի տարածել նրանց ժողովրդի մէջ և ոչ թէ միայն բաժանի իր անդամներին: Գրքովը տպւած է շատ մաքուր, գինն էլ շատ էժան է:

7) «Մովսէս Խորենացու հայոց պատմութիւն», աշխարհաբար թարգմանեց և լուսաբանեց Խորէն եպիսկոպոս Ստեփանէ (հիմնովին սրբագրւած և ուղղւած—բ. տպագրութիւն): Ս. Պետերբուրգ. 560 փոքրիկ էջեր: Գինն է 1 ռ. 50 կոպ.: Գիրքը տպւած է տիկ. Տիրուհի Պօպովեանի ծախսով ի չիշատակ իր հանգուցեալ ամուսին Մարգար Պօպովեանի: Թարգմանիչը այդ բ. հրատարակութեանը կցել է մի լուսաբանող առաջաբան:

8) А. С. Френкель. «Средства для борьбы съ разбоемъ на Кавказѣ». Այս աշխատութիւնը կարդացւած է Կովկասեան իրաւագիտական ընկերութեան ժողովում 98 թ. յունւարի 10-ին:

9) «Դասագիրք կրօնի», Քրիստ. ուղ. դաւանութեան հայ. Առաքել. ս. եկեղեցուց: Առաջին գրքով. կազմեց Եգ. քահ. Երզնկեանց, Միջադիր է, 51 էջեր, գինը 20 կոպ.:

10) Պրօֆ. Ն. Մառ. «Վրացի պօէտ Ակակին հայերի մասին», Ռոմ. Օծօք. թարգ. Ս. Հ.: Փոքրադիր 27 էջեր: Գինը 10 կոպ.:

Մեր ընթերցողները այս բրօշուրում շօշափւած հարցի հետ մասամբ կը ծանօթանան «Տարազի» ներկայ Աւից:

11) «Տեղեկագիր Թ. Հ. հրատ. ընկերութեան 97 թ. գործունէութեան»:
Այս տեղեկագիրը մեզ ուղարկւած է չիշեալ ընկերութեան ընդ. ժողովը կայանալուց յետոյ...

12) Նորեկ, վէպ Բաբկենցի, արտատպւած «Մուրճից»: 225 մեծադիր էջեր, գինն է 70 կոպ. տպագրութիւնը մաքուր է: Վէպի մասին կըխօսենք:

13) «Վերժին», Զանթի, արտատպւած «Մուրճից». 221 միջադիր էջեր: Գինն է 60 կոպ.:

Խմբագիր-հրատարակիչ՝

Տիգրան Նազարեան

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

ԼԱՋԱՐԱՆ ԴԵՐԱՐԱՆ ԱՐԵՎԵԼԵՆ ԼԵՋԱՐԱՆ. ՄՈՍԿՎԱ.

ՊԵՏ. ԽՈՐՀՐԴ. ԴԱՆԻԷԼ ԳԱՅՐԻԿԵԱՆ ԲԱՆԱՆԱԿԱՆ ՄԱՐԶԱՆԱԿԻ ԲԱՐ. ՋՐԱԳՈՅՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒՄ ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ 7-րորդ յօդաձի հիմամբ Լա- զարեան ձեմարանի Մասնագիտական Դասարանների Խորհուրդը իր սույն փե- տրւարի 7-ին կայացած նիստում վճռեց չափադրել ի գիտութիւն մասնա- գէտների առաջիկայ երկու նիւթերը՝ երկու մրցանակի համար՝ իւրաքանչիւրը 600 ռուբլի.

Ա.—Հաւաքումն և դասաւորութիւն Արաքացի մատենագիրների հաղոր- դած տեղեկութիւնների հայաստանի և հայերի մասին՝ մինչև ԺԳ. դարու վերջը՝ ներկայացրած նիւթերի քննական բացատրութեամբ հանդերձ:

Բ.—Նիւթեր ժամանակակից հայերի սովորութեան իրաւունքի կամ ազ- գային իրաւաբանական սովորոյթների:

Ջարագրութիւնները կարող են ներկայացուել հայերէն կամ Ռուսերէն Ֆրանսերէն կամ Գերմաներէն:

Լաւագոյն շարադրութիւնը չիշեալ իւրաքանչիւր նիւթերից մէկի մասին կը պարգևատրուի Խորհրդի կողմից վեց հաւիւր (600) ռուբլի մրցանակով:

Եթէ առաջին կամ երկրորդ նիւթի մասին ներկայացրած շարադրու- թիւններից երկուսը հաւասար արժանաւորութիւն ունենան, Խորհուրդը կա- րող է բաժանել մրցանակը երկու հեղինակների մէջ:

Ջարագրութիւնները պէտք է ներկայացուեն ոչ ուշ քան 7-ն Օգոս- տոսի 1900 թ.

Վերատեսուի ձեմարանի Վս. Միլլեր. Բարտուղար Խորհրդարանի Գ. Խաչաթեանց. Մոսկւա. 5—1

Աղբիւր-Տարազի գրասենեակում վաճառուում են

	Բ. Կ.
ԱԼՔՈՄ-ԱԼՄԱՆԱՍ 4 գոյնով, պզգ. և ալլն 101 պատկեր. 2 ր. փոխ.	1 25
ՍԱՍՈՒՆԻ ԿԵԱՔԻՅ—Շերեքնցի Երկունք IX դարու (սակաւածիւ)	2 —
Ղ. ԱՂԱՅԵԱՆՅ. Բանաստեղծութիւններ 1 ր. 50 կ. փոխարէն.	1 —
ՅՈՎ: ԹՈՒՄԱՆԵԱՆՅ. Բանաստեղծութիւններ 60 կ. փոխ.	— 30
ՍՐԻՆԳ. Բնութեան երգեր և Բանաստեղծութիւններ 80 կ. փոխ.	— 50
Ս. ԻՋՄԻՐԵԱՆԻ ձեռագրու վրայ պատկերը (սակաւածիւ).	10 —
ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԺՐՈՒՆՈՒ պատկերը 6 ր. փոխ.	4 —
ԲԵՐԿԱՆԵ, խրոմօ-ակաւարել, ՌԱՖԱՅԷԼԻ Մաղօնաներ, հրեշտակներ, ԲՈՒՐԵՆՍԻ Յիսուս և Տիրամայր, ԶԻՔՍՊԻՐԻ Բոմբօ-Ջուլիէթ Թափան- ցիկ լուսի դէմ նկար, ընդամենը 8 պատկեր. 2 ր. փոխարէն.	— 60
ՄԻՔԱՅԷԼ ԱԼԲԱՆԴԵԱՆՅԻ մեծագիր Փօտոմօ-գրաւիւր պատկերը.	1 20
ՀԱՐԷՄԻ ԱՂԱԻԿ ոսկէ շղթաներում.	— 50
ՄԱՅՐԻԿԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒՄ խրոմօ.	1 30
ՋՄԵՈ.	— 20
ԱՐՏԱՂԵՍ Բ. Թագաւորի մուտքը ի հռոմ.	— 30

Աղբիւրի պրէմիան մի շաա շքեղ ԱԼՔՈՄ է, Աղբիւրից չորս անգամ մեծ դիրքով, 21 գոյնզգոյն բուն զեղարեւստական նկարներով:

Տարազի պրէմիան 3 ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐ ԻՓԻԳԵ 6 ՆԻՅ (Մայր. բախս) մի մեծագիր պատկեր է, պատրաստուած ամենանշանաւոր դոր Ժարանում, փառահեղ դարդ հալի դահլիճին:
 Բ. (արժ. 4 ր.) Տարազիւր 6 ր. (արժասան. 10 ր. կամ 30 ժր.): Պրէմիաները ստանում է միեւնոյն հասցեով **Աղբիւր-Տարազի** թաժանուղ գրողը, վճարելով և **ՄԷԼ** ռուբլի:
 Հասցէ՝ Թիֆլիս, редакция иллюст. жур. АГБУРЪ-ТАРАЗЬ կամ Tiflis (Caucase), Réd. des jour. Agbur et Taraz.

Հուսով լոյս կը տեսնի
Ջ Ի Բ Վ Ա Ն Զ Ա Դ Է Ի
« Բ Ա Օ Ս »
 վեպը
 Գրեց է 1 ր. 50 կ.
 Դիմել՝ Тифлисъ: Нинѣ За- харьевнѣ Мосесовой, Вельми- новская ул., домъ Лорисъ-Ме- ликова. 5—1

МАГАЗИНЪ
 Золотыхъ и бриллиантовыхъ издѣлій
БАРСКАГО
 (Головинскій проспектъ)
 ОТКРЫТО ОТДѢЛЕНИЕ ОТПИСКИХЪ ТОВАРОВЪ, САМЫХЪ ИЗЯЩНЫХЪ ПЕНСЕНЪ И ОЧКОВЪ ЗОЛОТОЮ И ЧЕРЕПАХОВОЮ ОПРАВОЮ. От- пускаю по рецептамъ окулистовъ. Также принимаю въ починку разныя очки и пенснѣ. Продажа биноклей.

«Սակտոնիա» հիւրանոցում (Խոր- ցովայեա փողոց). դրւած է ի ցոյց հասարակութեան
ԲԱԶԻՆԱՋԱԿԱՆԻ
մեծագիր նոր ցկարը
«ԱՆՏԱՐ ԱՅՆԱՆ ՓԱՄԱՆԱԿ»
 առ. ժ. 10— ժ. 5 կէսօրից չեսոյ և ժ. 7—10 երեկոյեան
 կը բարուցակի մինչեւ ապրիլի 12.
 Հուսով լոյս կը տեսնի
 Ա Տ Ր Ա Յ Տ Ի
 Զ Ո Ռ — Ե Ղ Ի Կ
 վեպը
 (Ջիրակեցիների կեանքից):